

MAGYAR NYELVŐR.

Megjelenik minden hónap 15-én
a nagy szünetet kivéve.

Szerkeszti
SIMONYI ZSIGMOND

Szerkesztőség és kiadó-hivatal
Budapest, IV. Ferenc József part 27.

A MOLDAI CSÁNGÓ MAGÁNHANGZÓK TÖRTÉNETÉBŐL.

(Második közlemény.)

8. $*\bar{a}_i > \bar{e}_{\wedge i}, \bar{e}_{\wedge}$.

Az ered. szóvégi $-\bar{a}_i \bar{e}_{\wedge i}$ -vé, ill. $\bar{e}_{\wedge}$ -vé változott ezekben:

Sz. *gāñē* 'ganaj', v. ö. *ganyé* Háromszék m., Csik m. Csik-Madaras, Udvarhely m. Száldobos, Fehér m., Veszprém, Somogy m., MTsz.; Halmagy NyK 31:408, Balatonfelvid. NyFüz. 40:57, hétfal. csáng. *gāñē* Csernátfal; *gané* Halas, MTsz.; Torda NyFüz. 32:18, *gané* Bakonyalja NyFüz. 34:12, *ganéj* Győr m. Szigetköz NyFüz. 38:30; a régibb irodalomban: 1544: *ganeit*, 1587: *ganey*, 1588: *ganezzak*, OklSz.; 1590: *ganey* Sziksz. Fabr.; 1436—9, 1466: *ganéual* BécsiC., MünchC.; XV. száz. másod. feléből: *ganeet* JordC., XVI. száz. első negyedéből: *ganeoknak* VirgC., stb. I. NySz. (szláveredetű: v. ö. óeszl., úszl., szrb. *gnoj*, Miklosich: Die slav. Elem.² 178);

Sz. *hē_{\wedge}i* 'haj, héj', v. ö. *héjj*, *hijj*, *héjju*, *héju* Háromszék m., *hěj* Csik m., *měg-héjjal* Székelyföld, *héjazás* Győr m. Csécsény, MTsz.; hétfal. csáng. *hē_{\wedge}i* Csernátfal; *héjj*: *váⁿkoshéjj* Bakonyalja NyFüz. 34:48; a régibb irodalomból: 1513: *feyalhee*, 1516: *derekal_{\wedge}hyo*, 1522: *fahy*, 1531: *fahe*, 1533: *wankoshee*, 1544: *fa heyat*, 1545: *kéner heynak*, 1561: *borda he, parna he*, stb. I. OklSz.; 1590: *fa hey*, *hal heya*, *szem hea* Sziksz. Fabr.; JordC.: *heeya*, stb. I. NySz. (v. ö. vogÉ **χαλ* ebben: *χαλρ* 'a nyírhéj kérgének külső leváló fehér v. sárga hártája', Munkácsi ÁKE 321.);

Sz. *kārē_{\wedge}* ['karaj'] 'a kenyér széle (körül)', v. ö. *karé* Háromszék m. Uzon, Székelyföld, Csallóköz, MTsz.; Torda NyFüz. 32:18, Kemenesalja NyFüz. 33:21, Balatonfelvid. NyFüz. 40:60, Adavid. NyFüz. 37:5, hétfal. csáng. *kā_{\wedge}rē_{\wedge}*: *e k. kē_{\wedge}rē_{\wedge}* Cser-

nátfa; *kâré* Baranya m. Ibafa, MTsz.; *karié* Bakonyalja NyFüz. 34:12, *karié* Halmágy NyK 31:400; *karié*, *karjé* Vas m. Körmend, *karéj* Háromszék m. Karatna, Balaton mell., MTsz.; a régibb irodalomban: *kareyw* RMNy. II, LevT. II., 1536: *kareya* Pesti Fab., stb. I. NySz. (szláveredetű szó: v. ö. óesz. úszl. szrb. *kraj*, Miklosich: Die slav. Elem.³ 364);

Sz. *pârĕ_Λi* 'paraj, paré, egy burján fajta' (többes alanyes. -*ĭĕk*), v. ö. *paré* Háromszék m., Udvarhely m., Székelyföld, MTsz.; Torda NyFüz. 32:18, Győr m. Szigetköz NyFüz. 38:33, Balatonfelvid. NyFüz. 40:64, Ada vid. NyFüz. 37:5, *pariĕ* Bakonfalja NyFüz. 34:12, Pápa vid. NyFüz. 17:36, *pariĕ* Halmágy NyK. 31:397; a régibb irodalomban: 1544: *pareyt* Okl.Sz., 1436—9: *parebol* BécsiC., XV. száz. másod. f.: *pareek* JordC., 1526—7: *pareet* ÉrdyC., stb. I. NySz.; 1590: *paray* és *parey* Sziksz. Fabr.;

Sz. *târĕ_Λi* 'taraj' (többes alanyeset -*ĭĕk*), v. ö. *taréj* (Bereg m. Dercen, MTsz.; *taré* Torda NyFüz. 32:18, Balatonfelvid. NyFüz. 40:67, Adavid. NyFüz. 37:5, *tarĕ* Bakonfalja NyFüz. 34:12, *tarĕ* Halmágy NyK. 31:417; a régibb irodalomban: 1566: *tarĕia* Helt. Mes., stb. I. NySz., 1590: *tarei* Sziksz. Fabr.

Az -*ĕ_Λ*, -*ĕ_Λi* féle alakok, amelyek, mint fent láttuk, Erdélyben (Székelyföldön, Tordán) és Dunántúl járatosak, legalább a XV. századtól fogva igen gyakoriak a régibb irodalomban is (korábbi időkben, sajnos, nincsenek adatok). Az eredetibb -*a*-féle alakok — rendelkezésünkre álló értesítések szerint — főképpen Észak-Magyarországon és Alföldön fordulnak elő [Bereg m. (*taraj*), Hegyalja (*karaj-fenék*), Abauj m. (*haj*, *ganaj*, *karaj*), Gömör m. (*kajár*), Heves m. (*haj*, *karajol*, *paraj*), Vác (*haj*, *ganaj*, *karaj*, *paraj*, *taraj*), Debrecen (*haj*), Kecskemét (*be-hajaz*, *hajazat*), Szeged (*hajaz*), I. MTsz. és NyFüz. 10:10, 13:43, 16:49, 26:29].

V. ö. Hunfalvy NyK. 8:310—1.

9. **a* > *i*.

Sz. *ginā_Λr* 'gúnár' szónak valószínűleg inkább korábbi **ganā_Λr* (nem: *gānā_Λr* v. ö. fent 194—5. l.) mint **gunā_Λr* alakja teendő föl, mert a legközelebbi székely nyelvjárásokban is e szót *ganár* alakban használják (Háromszék m., Csik m., Udvarhely m., Erdővidék, MTsz., v. ö. még: *gānár* Halmágy NyK.

31:378.) Az ajakműködésre nézve az *i* hang különben sokkal közelebb áll az *a*-hoz, mint *u*-hoz. — Ezen egészen szórványos hangváltozást valószínűleg a megfelelő, alakilag is hasonló oláh szóval való vegyülés (kontamináció) idézte elő, v. ö. oláh *g â n-s a c* 'gúnár' (itt az első szótagban tehát *i*). — V. ö. alább **a(>i)~u*.

10. $*\bar{a}_{\wedge} > a$.

A következő szavakban a szóvégi mássalhangzó (ill. más-salhangzók) elveszése következtében a szó végére jutott hosszú $\bar{a}_{\wedge}$ megrövidült *a*-vá (nem $*\bar{a}$ -vá): Sz. *ima* < $*im\bar{a}_{\wedge}$ (< $*imm\bar{a}_{\wedge}r$) 'immár' | Sz. *miñ.dja* < $*miñ.dj\bar{a}_{\wedge}$ (< $*miñ.dj\bar{a}_{\wedge}rt$) 'mindjárt' | Sz. *ola* (így is: *ol\bar{a}_{\wedge}*) 'oláh' | Sz. *uta* (így is: *ut\bar{a}_{\wedge}*) 'után'.

Hasonlóképpen megrövidült az eredeti szóvégi $-\bar{a}_{\wedge}$ ebben: Sz. *ha* (nem: $*h\bar{a}$) 'ha'; tehát: *ha* < $*h\bar{a}_{\wedge}$, v. ö. *h a a* LevT I. (1504—60), *h á* Born. Imáds. (1577), Decsi Adag. (1598), Zvon. Post. (1626-7), *há-ugyan* EsztM. Lev. (1645), l. NySz.; v. ö. Balassa TMNy. 87.

A *miñ.dja\bar{a}_{\wedge}n* szóról l. fönt $*\bar{a} > \bar{a}_{\wedge}$ 199 l.

11. $*o > \bar{a}$.

A következő szavakban az első szótagbeli eredetibb *o* $\bar{a}$ -vá változott; megjegyzendő, hogy mindegyiknek második szótagjában $\bar{o}_{\wedge}$ van (ill. volt):

Sz. *all\bar{o}_{\wedge}k* 'olló', v. ö. *alló* Esztergom, Komárom m. Perbete vid., Érsekújvár vid., Zemplén m. Sztürnyeg, MTsz., Abauj m. NyFüz. 13:34., Nyitra vid. NyFüz. 20. 5.; a régibb irodalomban: *allo* Adámi, NySz.;

Sz. *ánd\bar{o}_{\wedge}* 'ondó';

Sz. *gál\bar{a}biš'* < $*g\bar{a}iobiš'$ (v. ö. alább $o > \bar{a}$) < $*g\bar{a}l\bar{o}_{\wedge}biš'$ < $*gol\bar{o}_{\wedge}biš'$ [v. ö. alább *metul\bar{a}*] 'golyóbis', v. ö. *golóbičs* Zala m., MTsz.;

Sz. *h\bar{a}rd\bar{o}_{\wedge}* 'hordó' [ellenben *ho`rd* 'hord', *ho`rd\bar{o}_{\wedge}* 'a ki hord, hordár'];

Sz. *hessu* < $*h\bar{a}ssu$ (v. ö. $*\bar{a} > \epsilon$ fönt 200—1. l.) < $*h\bar{a}ss\bar{o}_{\wedge}$ (v. ö. $*\bar{o}_{\wedge} > *o_{\wedge} > u$ alább) 'hosszú' [ellenben: *hoss\bar{a}_{\wedge}r\bar{a}*];

Sz. *k\bar{a}tl\bar{o}_{\wedge}* 'kotlós tyúk' [ellenben *koto`l* 'kotel'], v. ö. *k a t y ő* Háromszék m., Székelyföld, MTsz.;

Sz. *m\bar{e}tul\bar{a}* < $*m\bar{a}tul\bar{a}$ (v. ö. $\bar{a} > \epsilon$ fönt 200—1. l.) < $*m\bar{a}t\bar{o}_{\wedge}l\bar{a}$

< **mātō*_Λ*lā* < **motō*_Λ*lā* [v. ö. följobb *gālābiš'*] 'motóla', v. ö. *matula* Vas m. Őrség, *matola* Győr, *matóla* Balaton mell., Vas m. Kemenesalja, Tolna m., Székelyföld, Háromszék m. Kovászna, *matólla* Udvarhely m., MTsz.; *matolla* Csíkszentdomokos NyFüz. 9:29, *matólla* Halmagy NyK. 31:378, *matólla* Pápa vid. NyFüz. 17:8, Bakonyalja NyFüz. 34:12; hétfal. csáng. *mā*_Λ*to*_Λ*lā*_Λ (Csernátfalú); a régibb irodalomban: 1685: *matóla* Com. Orb., 1629: *motóla* MesésK. stb. I. NySz. (szláveredetű szó, v. ö. szb. *motovilo*, I. Miklosich: Die slav. Elem.);

Sz. *š'ā**rgō*_Λ 'csorgó' [ellenben *š'oroŋko*_Λ 'csordogál'];

Sz. *vānō*_Λ ['vonó'] ebben: *k'ēz-vānō*_Λ 'vonókés' [ellenben *von*: *vizet von s kudbō*_Λ*l*]; v. ö. *szívanó* Debrecen NyFüz. 26:6.

Ide tartoznak valószínűleg ezek is: Sz. *sāhō*_Λ*lt* 'sehol' [v. ö. *soholt* Székelyföld, MTsz.], *sāhō*_Λ*lnāt* [v. ö. *sohunnan* Székelyföld, MTsz.] s az előbbieket analógiájára, *sāhō*_Λ 'sehova'.

A felhozott szavaknál már láttuk, hogy ezen hangváltozás nyomai nem csak a moldvai csángó nyelvben, hanem Székelyföldön, Észak-Magyarországon és Dunántúl is előfordulnak. Erről tanuskodnak a következő példák is: *bahó* Székelyföld, Halmagy; 1668: *bahóság* Matkó BCsák, 1807: *bahó* Gvad. RP., NySz. ~ *bohó* | *bakaló* Csallóköz, *bakalló* Pozsony, *bakló* Vas m. Tarodháza, Zala m., Balaton mell. ~ *boklyó* (v. ö. olasz *boccolo*, I. Simonyi Nyr. 17:219) | *balyók* Adámi (1763), *balyókás* C. (1592), MA. (1621), NySz. ~ *bolyók*, *bolyókás* | *barsó* Székelyföld, Maros- és Aranyosszék, Alsófehérmegye ~ *borsó* (*borsu* Őrség) (v. ö. csuv. *pórza*, kaz. *bo*_Λ*rčāk* stb. I. Gombocz MNy. 3:71—2) | *fargódik* Hunyad m. Lozsád ~ *forgódik* | *halló* Zemplén m.; XVI. száz. elejéről: *hallo* PeerC., NySz. ~ *holló* | *kaparsó* Székelyföld, Alsófehérmegye ~ *koporsó* (*kopursu* Göcsej) (v. ö. csag. *koburčak*, *kupurdžuk* stb. I. Gombocz MNy. 3:257) | *Kapou* (és *Kopou*) 1293 OklSz. ~ *kopó* (< tör. **kopok*, I. Gombocz MNy. 3:257) | *magyaró* Székelyföld, Háromszék m., Csík m., Udvarhely m. Keresztúr, Marosszék, Marosvásárhely, Torda-Sz.-László, Balatonfelvid., *magyaró* Halmagy, *magyaró* Bakonyalja, Pápa vid., *magyarú* Répce mell.; 1367: *maniarou* OklSz. ~ *mogyoró* | *adu* Zala-Szántó, *adú* Duna mell., Balaton mell. (*advas*);

adú Adámi Spr. (1763), *aduas* Frank. HasznK (1588), *advas* Szeg. Aqu. (1736) ~ *odó* MA (1621), RMK. II., NySz., *odú*, *odu*, *udu*, (*odv-*) | *arsó* Bereg m. Nagy-Dobrony, Zemplén m. Szürnyeg és Deregyő, *arsas* Gömör m., *assó* Mátra vid. ~ *orsó* (v. ö. kaz. *őrčök*, bask. *orsok* stb. l. Gombocz MNy. 3:309) | *pakróc* Somogy m. Ádánd, Csallóköz, Győr m. Szigetköz, *lepakrócol* Soprony m. Kisfalud, *mëgpakrócol* Vas m. Kemenesalja, Göcsej; 1685: *pakrócz* Com. Orb. ~ *pokróc* (v. ö. óeszl. *pokrovici*, szrb. *pokrovac*, t. *pokrovec* stb. l. Miklosich: Die slav. Elem.³⁾) | *talú* Dráva mell. Kopács, Szabolcs m., Abauj m. Kassa vid., Zemplén m., Hegyalja (*talva*), Tokaj; hétf. csáng. *tā.lu*, *tā.lu* (*tā.lvā* és *tā.lujā*) Csernátfalva; *tallú* Kis-Küküllő m. Szőkefalva, *tallu* Rimaszombat vid., Kún-Majsa, Szatmár m., Szabolcs m., Szolnok-Doboka m., Hunyad m. Lozsád, *tall* Duna mell., Cegléd, Szeged, Torontál m. ~ *tolú*, *tulú*, *tollú*, *tolyú*, *tollyu*, *tojú*, *tojjú*, *tolu*, *tulu*, *tollu*, *tollyu*, *toju*, (*tolv-*, *tolyv-*), *toll* (l. MTsz. és Simonyi TMNy. 338—9) [**toló* < **tolo*g, v. ö. fönt *adú* ~ *odú* ~ *odó* (*adv-*, *odv-*)] | *tangyó* Székelyföld, Udvarhely m. ~ *tongyó* | *tanyhó* Erdővid. ~ *tonyhó*; l. MTsz., Nyr. 25:346, NyFüz. 17:8, 34:12, 38:13, 40:13, NyK. 31:377—8.

A szóbanforgó hangváltozás tehát már régen elég széles nyelvterületen megtörtént (az *a*-féle alakok már a XIII. században — esetleg korábban is — előfordulnak az oklevelekben, v. ö. fönt s. v. *Kapou*, és alább s. v. *akó* és *apró*). De hogy mekkora területen jött létre, azt egyelőre — míg nincsen elég nyelvjárási anyagunk — nehéz bizonyossággal meghatározni. Részemről valószínűnek tartom, hogy a hangviszony eredetileg egy bizonyos nyelvterületen egy bizonyos időben törvényszerűleg ilyenféle volt: *hord*, *hordani* ~ *hardó* (ɔ:hårdō), *kotol* ~ *katló*, *csorog* ~ *csargó*, *von* ~ *vanó*, stb. v. ö. fönt az ill. csángó szavakat. Olyanféle hangviszonyok, mint pl. a mostani csáng. Sz. *fog* ~ *fogō*, *forog* ~ *fo`rgō*, *folik* ~ *foľō*, *tojik* ~ *toiō*ss stb. ebben az esetben későbbi kiegyenlítődéskövetkezményeinek magyarázandók.

A szóbanforgó régi hangváltozás nézetem szerint megmagyarázza az első szótagbeli *a*-t a következő régi török és szláv jövevényszavakban is:

apró [a régiebb irodalomban *o*-s alakok is fordulnak elő:

1268: *oprou* NySz., 1304/1464: *opro*, 1300, 1323, 1324: *oprod* OklSz.; az első oklevelekbeli *a*-alakok 1145/1443-, 1281/1347- és 1354-ből valók, l. OklSz.], v. ö. csag. *oprak* stb. l. Gombocz MNy. 3:24¹ | *kancsó* (*kancsú*, *kancsu* MTsz.), v. ö. csag. *končak*, *kondžak*, *kolčak* l. Gombocz MNy. 3:224 | *szarú-fa* 'querbalken, sparren' (? < **szaró-fa* < **szoró-fa*), ? v. ö. csag. *soruk* 'sátorkaró', stb. l. Munkácsi NyK. 21:126, 25:274, de v. ö. Gombocz MNy. 3:317; e szerint ezen szavak tehát már nem volnának kivételek azon szabály alól, amely szerint a török *o*-(*u*)-nak rendesen magyar *o* felel meg a főszótagban (v. ö. Munkácsi NyK. 25:274 és különösen Gombocz MNy. 3:329, 20 § és 396, 2 §);

akó [már 1226-ban *aco* OklSz.], v. ö. cs. *okov*, szrb. *okov* | *kabóca*, v. ö. úszl. *kobylica*, *kobilica* | *kanót*, *kanócz*, v. ö. cs. lengy. rut. *knot* | *Paloznak* falu Zala m.-ben [v. ö. 1086: *Ploznic*, 1079—80: *Poloznic*, 1109: *Poloznik*, *Polosinik*; az elsőszótagbeli *o*-betű = *o*] v. ö. szrb. *plosan*, *plosnat* és "szláv" *ploskū*, l. Melich: Szláv jövevénysz. I., 2:122 | *patkó* [v. ö. 1342: *Pothkow* OklSz.; az első szótagbeli *o*-betű = *o*], v. ö. úszl. *podkova*, t. *podkov*, *podkova*; — v. ö. Miklosich: Die slav. Elem.²

Ide tartoznak még valószínűleg a következő szavak:

daru, *darú* (*darv*-) (az első OklSz.-beli *a*-s alak 1368-ból való: *Daruas*) ~ 1367: *doruos* OklSz. (v. ö. osztj.: DN. *tōrə*, V. Vj. *tārəχ*, O. *ta'r* stb. l. Karjalainen MSFOu. 23:88 | vog. É *tāri*, T *tārə* stb., v. ö. Munkácsi NyK. 25:271).

falu (*falv*-) (az első OklSz.-beli *a*-s alak 1256-ból való: *-falua*) ~ *folu* moldv. (déli) csáng. Munkácsi Nyr. 9:482; 1222-től fogva a régibb irodalomban többször: *folu*, *-folua*, *folud* OklSz., NySz.; 1525: *folnagy* VitkC, NySz. Különös figyelemre méltó a *Nagfalou* alak (1384) OklSz, nemkülönben *falo* (o: *faló*) MargL. (1510), NySz.; (v. ö. vog. T *pqol*, B *paul*, K *pöul*, *pgil*, KL *pgil*, P *powel* stb. 'falú', l. Munk.-Szil. vog. szójegyz. | osztj. O *pō, γῑl*, Vj. *pūγῑl*, DN *pūγῑt* stb. 'falú', Karjalainen MSFOu. 23:138 és 256—7; v. ö. Budenz MUSz.).

faggyú (1480: *Fagyw*, 1548: *fag'u*, OklSz., NySz.)

¹ Kétségtelen, hogy az említett oklevélalakokban az első szótagbeli *o*-betű csakugyan *o*-nak és nem *a*-nak olvasandó.

(*faggy-*) ~ moldv. csáng. Sz. *fodđjō*_Λ (v. ő. alább *o* ~ *a*) (v. ő. osztj. *polʹ* Budenz MUSz. 485, Munkácsi NyK. 25:270, Setälä NyK 26:400).

hamu (*hammu* NySz., MTsz.; *hama* 1512—3 NagyszC., 1516—9 JordC., NySz.) (*hamm-*, *hamv-*) ~ *chomuv* HB., 1211: *Homu-*, 1269: *homu-*, 1314: *Homvos*, OklSz., NySz. (v. ő. vog. T **khōlēm*, K **khulēm*, É **xulēm* | osztj. É *xojim*, D *xōjem*, l. Munkácsi NyK. 25:268; v. ő. Budenz MUSz. 86: "régibb alakjául tűnik föl: **homovo*").¹

hattyú (1282: *Hathias*, OklSz.) ~ 1282/1365: *Hothyas* ["így, többször"], v. ő. osztj. DN. *xo_Λdāη*, Trj. *k'o_Λff²dāη*, Ni. *xotāη*, Kaz. *xo_Λtāη*, O *xodāη*, l. Karjalainen MSFOu. 23:110 és 254 | vog. É **xgtāη*, K **khwgtēη*, T **khutēη*, l. Munkácsi NyK. 25:269; v. ő. tör. *kotan* 'storch, pelikan', mong. *Xutan*, mandzsu *kutan*, *kōtan* 'pelikan', v. ő. Munkácsi Ethnogr. 6:136, Paasonen FUF.2:102—3.

lassú (1419: *Lassan*, OklSz.; 1436—9: *lasso* BécsiC, XV. sz. másod. negy.: *lassu* EhrC.) ~ XV. század másod. negy.: *losan*, *lossan* EhrC., NySz. (v. ő. vog. K **logšēx* 'lassan járó'; K **l_qšēl*, **logšēl*, KL **logšēl*, *lošit*, É **lāšēl*, T **lēčāl* 'lassan, csendesen', l. Munk.-Szil. vog. szójegyz., v. ő. Munkácsi NyK. 25:271); különös figyelemre méltó, hogy EhrC.-ben tehát *lassu* (<**lassó*, v. ő. *lasso* BécsiC.), de: *losan*, *lossan* [v. ő. főnt csáng. *hārdō_Λ*, de: *hord*; **kātłō_Λ* de: *ko-tōl*, stb.].

mag (1520: *mag*, 1552: *magh*, OklSz.; 1512—3: *maguay* NagyszC., 1562: *magw* Helt. UT., 1617: *magu* Lep. PTük., NySz.) (*magv-*) ~ moldv. csáng. Sz. *mog*; *mog* Bánffy-Hunyad, Abauj m., MTsz. [v. ő. alább *o* ~ *a*]; az oklevelekben: 1199: *Mog*, 1211: *Mochu*, 1237/1325: *Moch*, 1299: *Mogh* (v. ő. ? osztj. l. *mōx*, *mox*, S *mōk* 'junges tier; ei' Castrén; *mōx* 'fiók, kölyök; gyermek' Patkanov; vog. É *mongi*, **mun[~]i*, K **mon[~]*, v. ő. Budenz MUSz., Munkácsi NyK 25:269); [az alakváltozatokra nézve v. ő. főnt *tall*, *talv* (*talv-*) ~ *toll*, *tolu*, *tolú* < **toló* < **tolo*].

sajtó, alakváltoz. *sató* Somogy m. Kálmánca, Baranya

¹ A Halotti Beszéd féle *chomuv* szóban, úgy mint a többi fölhozott okleveles alakban is, az első szótagbeli *o*-betű nézetem szerint tehát *o*-nak (n e m *a*-nak) olvasandó.

m. Ormánság, Veszprém m. Zirc, *satú* Duna mell., Balaton mell., *satu* Dunántúl, Győr m. Rábaköz, Kis-Kún-Halas, MTsz.; a régiebb irodalomban: 1490: *satho*, OklSz.; 1436—9: *saito* BécsiC, 1466: *saitot* MünchC., 1617: *satyó* Lép. PTük, 1584, 1591, 1626—7: *sato* Born. Préd., Pécsi Ágost., Zvon. Post., 1636: *satú* Pázm. Préd., 1645: *sajtu* GKat. Váls. T. NySz. ~ *sotó* Palócság, Gömör m., Erdővid., *sotú* Vác, Mezőtúr, Békés m., *sotu* Soprony m. Horpács, Kisujszállás, *su'fu* (< **sotu*) Baranya m. Mecsekhát, Pest m., Arad m. Majláthfalva, Hajdú m., Zilah, Udvarhely m., Háromszék m., *sutú* Palócság, Gyöngyös, Gömör m., Rimaszombat, Cegléd, Kecskemét, Szeged, Csongrád m. Szentés, *sutyó*, *sutyu* Bors m., MTsz.; a régiebb irodalomban: 1494: *sotho*, OklSz.; XV. sz. másod. negy.: *sotó* EhrC, 1516, 1631: *sotú* GömC, Tel. Evang. II., 1645: *sutu* GKat. Titk. Érdekes, hogy ezen szó *a-s* alakjai főképpen Dunántúl, az *o-s* (*u-s*) alakjai pedig főleg a Palócságban és az Alföldön fordulnak elő (v. ö. fönt 244. l.).

szarv, *szaru* (1356, 1365: *zarw*, 1389: *zaru*, 1329/1417: *Zarwas*, OklSz.; *szarú*, *szaru* NySz.) ~ 1277: *Zōruos*, 1291: *zoruos*, 1347/1364, 1376: *Zoruw*.

tapló (1478: *Thaplo*, 1506: *taplaia*, OklSz.) ~ *topló* Vas m. Körmend vid., Baranya m. Csúza, Palócság, Udvarhely m., MTsz.; hétfal. csáng. *toplō_Λ*; *topjó* Dráva mell., Baranya m. Csúza és Mecsekhát, *toplu* Vas m. Őrség, MTsz.; a régiebb irodalomban: 1546: *toplos*, OklSz.; 1621: *topló* MA. NySz. (v. ö. vog. É **täplēx*, K **täplēx*, T *täplīx*, v. ö. Munkácsi NyK. 25:271).

varjú, *varju* (*varnyú*, *varnyu*, MTsz.) (az első OklSz.-beli *a-s* alak: *Waryu* 1347) ~ 1265: *Worreozowelgy*, 1341: *woryou*, 1342: *worrew*, 1346: *Voryu*, 1356: *Woryu*, OklSz. (v. ö. osztj. Kaz. *uoΛrηa'*, Ni. *uoΛrηa*, V. Vj. *u'Λrηi'*, Trj. *'u'Λrηi'*, DN *uaΛrηā'*, l. Karjalainen MSFOu. 23:62. és 247—9) —

és talán még ezek is:

aszó, a legrégebbi írott *a-s* alakok: 1055: *azah* (birt. személyraggal: *azaa*), 1265: *azov*, 1304: *azo*, 1324: *azou*, OklSz. ~ 1095: *ozou*, 1203/1254: *ozou*, *osou*, 1229, 1265: *ozou*, 1236, 1271, 1277: *ozov*, 1356: *ozou*, OklSz., NySz.; úgy az *a-s* mint az *o-s* alakok tehát egymás mellett fordulnak elő már a XI., XIII. és XIV. században. Lehetőnek tartom, hogy

itt is az *o*-hang az eredetibb az első szótagban; másképp Melich NyK. 35:116 [elfogadható etimológiai magyarázata ennek a szónak nincsen, v. ö. MNy. 2:310].

szalú, szalu (*szalv-*, v. ö. *szalval-* Háromszék m.) (1511: *zalw* OkISz.), v. ö. osztj. DN *sōγāt*, V. Vj. *sūγāl* stb. 'hohlbeil', l. Karjalainen MSFOu. 23:100, v. ö. Munkácsi NyK. 25:270, Paasonen Die fiugr. *s*-laute 57. [V. ö. magy. *szalu* ~ osztj. *sōγāt*, *sūγāl*, és magy. *falu* ~ osztj. *pōγāl*, *pūγāt*, *pūγāl* l. fönt.]

Az a körülmény, hogy a felhozott szavakban az első szótagbeli *a* mellett egy *o* hang is kimutatható vagy az élő nyelvben (*faggyú*), vagy a régi irodalmi nyelvben (*daru, hamu, hattyú, lassú, mag, szarv, varju; aszó*), vagy — ami fontos — mind a kettőben (*falu, mag, sajtó, tapló*), és hogy többször egy második szótagbeli *ó*-val — vagy az élő nyelvben (*faggyú, sajtó, tapló; aszó*) vagy a régi irodalomban (*falu, lassú, varjú*) — találkozunk (a többi esetben az eredetibb **ó* — ex analogia — kikövetkeztethető), valószínűvé (ill. lehetővé) teszi azt a feltevésünket, hogy az első szótagban itt is az *o* hang az eredetibb. Több esetben (v. ö. különösen *falu, faggyú, hamu, hattyú, varju; szalú*) a legközelebbi rokonnyelvek is — úgy látszik — inkább eredetibb *o* mint *a* mellett szólnak.

(Folytatjuk).

WICHMANN GYÖRGY.

A MELLÉKNÉVI MONDATOK NÉPIES HASZNÁLATA.

— Utolsó közlemény. —

Mondatkeveredés, mondatvegyülés.

A népnyelvben nagyon ritka a nyelvtanilag szabályos alárendelés. Ha mellérendeléssel, kötőszókihagyással el nem kerülheti, többnyire fölforgatja a szórendet. A mondatkeveredés lényege az, hogy a mellékmondat valamely mondatrésze a főmondat állítmánya elé kerül, valószínűleg azért, mert a képzetnek ez az előtérben álló eleme. A kiemelt mondatrész néha egész kifejezés, sőt egész mondat is lehet. Tulajdonképeni helye a mellékmondat kötőszava után volna. Ez a mondat szerkesztés a nyelvtanilag szabályos mondat mellett sokkal színesebb, fordulatossabb.

a) A relatív mondat tárgya a főmondatba kerül, bár a főmondat igéjének nem lehet tárgya. Leginkább használatos ez a „van . . . aki . . .” szerkezetnél.

Eszt a kis maradékot má nincs aki megégye? Ujságot nem vót, aki óvasott vóna. Ny. F. 37:51. Haldoklik az asszony: nyitott szempilláit nincs aki befogja. Nyg. 3:57. Kendet sincs az az Isten, aki kiállná. Ny. De mit volt mit tenni, már megesezt, a megtörténtet pedig nincs istennek az a teremtese, aki meg nem történtté tegye. Nyg.

b) A főmondatnak állítmánya elé a relatív mondatnak valamely más hangsúlyos mondatrésze kerül:

Ennek az embernek nincs az az Isten, aki kedvire tudna tenni. Ny. [E két mondat egymásra hatása: Nincs az az ember, aki k. t. t. + az Isten se tudna k. t.; vagy talán 'nincs az az ember' analógiájára; de lehet, hogy „nincs az az Isten teremtese”-ből rövidült meg]. Ezén asztán embél lëgyën, aki ê tud mënni. Bizony én rám sincs má, aki gondot visène. Ny. F. 37:52. A szegénynek nincs mibül adózni. D. Se testyinek se lelkinék nincs hová lenni. 3:30. A télen nem tom lëssz-e mit ennünk. Ny. Ezem má van mit fogni. Ny.

A kiemelt mondatrész rendszerint valamely határozó, amelynek helye a kötőszó után vagy a relatív mondat végén volna. Néha nem is venni észre azonnal, hogy a mellékmondat tagjait a főmondat választja szét, mert a kiemelt határozó a főmondatba is beleillik.

A mondatvegyülésnél a főmondat és a mellékmondat tagjai olyan szoros kapcsolatba kerülnek, annyira összekeverednek, hogy alig lehet részeit egy mástól pontosan elkülöníteni. Tulajdonképen itt összetett mondatkeveredéssel van dolgunk:

Jó gonygyát viselëm : mindég aszt adok neki, amit tudok hosz szeret. Nincs semmi a világon, amihön ű asz nê hinné hogy ért. Annak segítët, akinek fët hogy nincs igaza. Maj mëglátom kisasszon, ha behozom [a bort], hogy mijen sebëssen lëssz aki mëgissza. Ny. F. 37:53. A király kihirdetette az egész országban, hogy aki a gyűrűjét meg tudja mondani hogy hol van, úrrá teszi. Ar. 254. Nem állotta mëg, hogy bé ne mennyen abba a szabába, amejikbe aszonta vót a vasfogú bába, hogy bé ne mennyen. 12:525. Itt a zakasztófa alatt van ajan víz, mejikkel ha megmossák a szemeket, megjön a szemek világa.

Ezen mondatvegyüléseknél a mondatok maguk mondatrészek gyanánt szerepelnek s a hangsúly szerint alakul a szórendjük.

A relativ mondatokkal helyettesített más mondatfajok.

A magyarban a melléknévi mondat szerepköre nem oly tág, mint a latinban, azaz ritkán fejez ki mást, mint egyszerű melléknévi vonatkozást. Eltérést leginkább csak a régi íróknál találunk, ez is latin hatás. A relativ mondatnak tehát a szerint hogy milyen mellékmondathoz áll legközelebb csak elvétve van megengedő, célhatározó, stb. jellege.

A *határozatlan névmásokkal szerkesztett relativ mondatok* legtöbbje vagy megengedő jellegű vagy fokozó értelmű. A relativ névmás összetett és pedig *vala-*, *bár-* és *akár-* elótaggal. Leggyakoribb az *akár-* összetétel, a *bár-* a népnyelvben nem használatos. A *vala-* összetétel kezd elavulni; *valamely*, *valaki* mint relativ névmás már sem a népnyelvben, sem az irodalomban nem használatos; többi alakja: *valahány*, *valamennyi*, *valamicsodás* szintén avulóban van, helyette az *ahány*, *amennyi* szerepel:

Valamennyi gácsér ruca, mind göndör annak a farka. Nd. Valamennyi kis leány van, mind hamis. Nd. Valahám menyecske csak van a világon, min jó vóna neki. Ny. Vigye el az ördög, valahány rossz kölök van a világon. Ny. Akarki tette, de okosan tette. Ny. Akarmi károd lesz, mekfizetem. Ny. Akarmibe fog, semmi se sül el neki. Ny. Bánom is én, akarmit is beszének. Nd. Nem kell nekem senkinek a leánya, akarhogyán kér is, akarmit ígér is, hiába. Nd. Akarmennyit dógozok, nem érik be vele. Ny. Akarmennyit istenkettem neki, nem fogadott szót. Ny. Akarmejjiket kérdeztem, és sé tutta. Ny. Am má nem igaz! Nem hazudik az én fiam, akarmijen csintalan is. Ny.

Gyakran használunk relativ mondatokat állapothatározásra is, vagyis a *relativ mondat állapothatározó mondat helyett áll*:

Néköm amennyi bajom van, elég volna hatnak is. Ny. Amennyi esze van, kitelik tülle. Ny. Az a por, amilyen meleg volt, úgy megsütötte a hátam. (D.-túl.) Amijen jó gyerekek az én Jóskám, mindenki szereti. Ny. Amijen jó dóga van, a püspökhé se cseréne. Ny. Amijen komisz nyelve kennek van Mári néni, az Isten örözzön tülle. Ny. Gondútam én, amillen böszmeforma, szeleburdi az e kiskerbe nízó fejrénép. 30:488. (hogy így jár.) Ez a gyerek csuda hogy a világon van még, amilyen beteg e' vót. Ny.

Ez a mondat szerkesztésmód rövidebb is lehet; ilyenkor már jóformán elveszíti relativ jellegét.

Amijen hóbortos, még megver. Ny. — Amijen bolom, még méktészi. Ny. Asz monta, hogy amég . . . oda nem aggyák, soha nem haggya é a poklot, mijen jó neki ott. 8:184.

A *helyhatározó mondat jelzői mondatul is szolgálhat* helyet jelentő főnevek mellett; ilyenkor hol = amelyben v. amelyen; hová = melybe v. melyre. Ez a használat ma már általános, megszokott; egyáltalán nem tekinthető hibásnak:

Egyszer beküldte az öreg halászt abba a városba — mert közel volt hozzájuk — ahol a király lakott. Ar. 93. Harmadnap abban a városban volt vásár, ahol a királyfi lakott. Ar. 282. Szeretném (!) tehát olyan birodalmat födőzni föl, ahol a halálnak nincs hatalma. Ngy. 1:364, 367. Másnak kell [a gyereket] adni, idegen emberek közé, ahol tán soha se talál apja helyett apát. Ar. 44. [Tehát személyek után is].

Legkevésbé feltűnő ez a szerkezet akkor, mikor a főmondatban maga a jelzett főnév helyhatározó:

Hajtsd ki fiam ezt a kecskét legelni, de olyan helyre hajtsd, ahol jól lakhatik. Ngy. 1:453. Ez az a híd, honnét a hídpadlást a testvéred haza vitte. Kriza Vadr. 440. (= melyről.) A feleségét úgy szerette, hogy még a helyét is megfűta, ahová leült. Ar. 86. Elindultam, hogy majd valami jó helyet keresek magamnak, ahová lefeküdjem. Ar. 280.

A népnyelv szereti az ilyen mondatokban a relatív névmásnak helyhatározóval való helyettesítését.

Vannak olyan relatív mondatok, amelyek részint relativumok, részint hasonlítók. T. i. a relatív névmás nem a főmondat ugyanazon mondatrészére vonatkozik; hanem egy másik fogalommal hasonlítja össze. Ezen mondatokat, mivel a relatív mondat és a hasonlító mondat határán állanak, *hasonlító relatív mondatoknak* nevezhetnők:

A vásáron annyi vevője gyűn, amennyi majorság vót az udvaron a marha körül. 7:230. Ahány ház, annyi szokás. (Km.) Valahány csepp esik rája, annyi áldás szálljon rája. Nd. Ahány napra szén György nap előtt zöng a zég, annyi frt lössz egy köből búza ára. 4:83.

A *melléknévi mondat szerkezete gyakran összekeveredik a hasonlítóval*, de csak a *mint* kezdetűekben. A módhatározó és a hasonlító mellékmondatokban *mint amilyen*, *mint amennyi* mondatkezdet rendszeren középfokú és tagadó mondat után áll:

Többet kaptam, mint amennyit reméltem. N. Nagyobbnak tünteti fel a dolgot, mint amilyen. N. Olyan bolondnak ne nézzem, mint amilyennek lát-N. Még ójjan erőset se láttam napom csillagjában, mint te ehejt amijjen vagy. 29:536. A szoros fogság után annyi kincset adának a 12 tolvaj, hogy szinte 1000-annyi vót, mind ami (= amennyi) elveszett vala. 8:231. No még asztán nem is vót ám ú ojjan nagyon rossz ember, mint amijennek monták. 7:183. Nem nyugottunk annyit sē, mint amien két kutya hossza.

Ny. F. 38:46. Akkora sincs má a bűribű, mint amennyit a tenyeremre tun-
nénk fótozni. Ny. F. 38:46. Fűtölhetnél, ha ojan szép vónál, mint amijen
szépet láttam a templomba. 14:377.

a) A hasonlító mondatból hiányzik a mutató névmás
alanyesete:

Görbíti a száját, mint akinek dinnyeföd nem jutott. 10:524. (e. h.
mint az, akinek.) Örül mint kinek háza ég. (D.) Búsul mint akinek fejére
mongyák a kárhoztatást. (D.) Úgy jár, mint akinek a zóra vére foj. 7:32.
Csak ojan ember, mind akit a fúru kihány. 7:129. Mit settegsz ott, mint
aki ludat akar lopni. 15:235. Izeg-mozog mint a gyík, mint akit a bolha
csíp. 6:420.

b) Hiányzik a hasonlító mondatból a mutató névmásnak
birtokos, illetőleg tulajdonító alakja:

Ojjan savanyú a képe, mint (azé) aki a kovászt megette. 8:326. Úgy
áll a szája, mint aki a turóval észaladt. 10:329. Jól van dolga, mint (annak),
aki egy lovon szánt s az sem az övé. 10:427. Ojan rossz kedve vőt,
mint akinek kendérföd nem gyutott. 7:183. Csak leesett az álla, mint akit
akasztani visznek. Ngy. 2:451.

Mondattanilag teljesen szabályszerű a *mint* elhagyása s a
népnyelv sem teszi ki a hasonlító kötőszót az *annál* után:

Nincs annál jobb gané, melyet a gazda a maga lábán viszen ki a
szántóföldre. (D.) Nincs jobb kényér anná, akit otthon sütnék. Ny.

Csak ritkán fordul elő, hogy a hasonlító szócskát fölös-
legesen kitegye:

Olyan leány, mint amilyen ezrivel akad. N. Ha vóna meri, mint ami
nincs (e. h. Ha v. meri (= bátorság), ami n.) 9:331. Csak olyan ember,
mint amilyet a fúru kihány. 30:150. (amilyet h.).

Amilyen, minő, mennyi mai nyelvszokásunk szerint rende-
sen elvannak a *mint* nélkül, csak az egyenetlen hasonlításban
szoktuk kitenni a kötőszót. A népnyelv néha elkerüli a hasonlító
kötőszó fölösleges kitételét:

Szép, sē, csúnya sē, amijen lektőb van. Ny. F. 37:42. Mikorra én
felkelek, tele legyen a csűr annyi tiszta búzával, amilyet a galamb hord a
fiának. Ar. 53. Még ezek olyan maskara mondért sosē láttak, amilyet most
én viselők. 8:43. Jaj de jó lēnnē ēkkis pálinka: csak annyi, amennyibe ēl
lúd megdöglik (tréfás). Ny. F. 17:58. Amējjeⁿ sorba mēgēszi a kutya a
csontokat, ojjan sorba mēennek fīrhē [a lányok]. Ny. F. 34:137/8.

Mondatcsere.

A relativ mondatnak gyakran lehet okhatározói jellege, okhatározó kötőszó helyett tehát a relativum vezeti be a mellékmondatot:

Kikapott azé, amié (= mert) haszontalankodott. (Ny.; okhat. jelleg.). Hadd egyék meg a csúszó-mászó férgek, amért a királyt úgy rá merte szedni. Ar. 91. Asz monta, hogy [a leányt] amég oda nem aggyák, soha é nem haggya a poklot, mijen jó neki ott. 8:184. De nem is csodálom, [hogy ilyen haragos], mennyi mírget köllhet neki miatto megennyi. 30:488. Németgencs. [a kérdő meg az okhatározó mondat határán áll.].

Kérdő főnévi mondat helyett néha relativ mondatot találunk: ez átmenet kérdő és relativ mondat között:

Meglátszik, amelly téjben turo leszen. W. Phras. 11:474. (Megösmerni idejn, mejik tejbü lëssz túru. Bajmok. 8:428.) Csak asz mom meg, amijér adod. Ny. F. 33:42.

Gyakran áll a relativ mondat föltételes mondat helyett is; ilyenkor az aki relativum = ha valaki, pl.

Aki máma szántani akar, egész jó idő van (= ha valaki). Ny. Bizon szíp akinek esze nincsen, de mégis szebb akinek van (= ha valakinek). 10:523. Nbánya. stb, (l. 69. old.)

Relativ mondatokra sokszor hatással lehetnek a célhatározó mondatok, innen van az, hogy a célhatározó mondatban használatos fölszólító móddal találkozunk a relativ mondatban is. Ilyenkor a *relativ mondatnak célhatározói jellege van.*

Édes fijam mit kívánsz? Pénszt amivel megindujj? 8:231. Majd kotyvasztok valamit, amivel az éhedet elüsd. Ngy. 2:381. Kerestek embért, akitű vizet kérjenek. Ny. F. 16:54. Vót aranya, ennivalója meg fűtykösse, akivel mást megverhessen, ha bántya. 10:428. Én elmenyek, hogy kapjak valamit, amivel feltámasszuk. 8:467. Aggyon valami ütleget, amivé beverhessem ezt a széget. 9:526. Ek kulacs bor ammellé [jó lenne], ki torkunkat mēkkenné. 8:285. Efutott hát a suszterhó fonalér, amivé a gérce bögyit bevarrhassa. 7:279. — Ez a használat latinos, azért áll az állítmány sokszor föltételes, illetőleg óhajtó módban.

Külömben is nagyon gyakori a *hogy* kötőszós mellékmondatnak relativ mondatval való cseréje. A főnévi mondatok közül leginkább a különféle jelzői mondatokban cserélődik fel a *hogy* kötőszó a relativummal. Néha a *következményes hogy-ot helyettesíti a relativ névmás:*

Nincsen az a szíp tál, akki össze ne zördüjjön. Ny. F. 34:16. Egy bolond oly követ vethet a kútba, melyet tíz okos nehezen húzhat ki. D. Senki se oly jó, kirül ne beszéllettek volna valaha. D.

Latinos eredetű, de már meghonosodott az a használat, hogy *a relativ névmással a főmondatnak egész tartalmára rámutatunk*. A népnyelvben is eléggé gyakori, rendszeren előrebocsátott hosszabbfajta mondat után, amikor a két gondolat nem tartozik szorosan együtvé:

Én hála Isten! egészséges vagyok, amit kenteknek is tiszta szívemből kívánok. Ny. (e mondat sohase maradhat el nálunk a levélből.) A Cserekllye Jani mámma kidűtötte a tentát, amié asztán jó megnadrágóta a tanító úr. Ny. A sok vita után belép a menyasszony, és vele a szülei, az asztal mellé állanak, mire ékezdik a búcsúzóást. 29:284. Csitár. Nyitravid. A kastél tulajdonosa katona-strázsát állíttatott oda, mit jó drágán megfizetett volna, ha megállhatták volna hejüket. I:376. Szegedvid. A Mártnás ros ember, mi mihánt (= s e miatt) a zisten is a zemberek is megfizetik nekie. 29:530. Csángó nyj. Hanēm a húsfordításnak is fogása van, mit ű köll mögtönni hogy a bográcsot . . . mögrázinti az embör. 8:86. Kkhalas.

De ily esetben is magyarosabb, ha a kötőszót kitesszük s a mutató névmást használjuk.

Latinos az a használat is, mikor a relativ mondatban *a névmás mellett még más kötőszó is áll*. A régi nyelvben elég gyakori a *hogy ki, hogy mely, hogy mi* kapcsolat, a mai nyelvben ritkán fordul elő, a népnyelv alig ismeri.

Láttam a zöd császárt átmottam, s annak vóna egy áma-fája, hogy akijen három esztendeje áma nincsen. 10:43. Gyergyósztmiklós. (Érdekes különben, hogy a relativumhoz az *n* rag kötőhangzóval járúl; ugyanezt jegyzi fel Zolnai: Fehérmegyei nyelvsajátságok. 30:279.) A fiúkat ók annyira nevelték, hogy míg iskolába adták. Gyergyó. 8:228. Nincsen, hogy mit szítájanak. 4:237.

Valamivel többször fordul elő, hogy a relativumhoz hátul függesztik a *hogy*-ot:

Nekem kell megtennem, mert látom, nincs aki *hogy* tegye. Adott az Isten nekem annyit, akiből *hogy* megélek. Veszprém. m.

A *hogy* kszó ily kapcsolatban fölöslegesnek látszik, a relativum magában is alárendelt viszonyt jelöl. Korábban ily kapcsolatban a relativum még közel állt az eredetibb határozatlan névmáshoz, amelyből fejlődött, a *hogy* kszó pedig a relativ mondatban kifejezett cél vagy következmény jelölésére szolgált.

Ide tartozik a *ha ki, ha mi*-féle összetétel is:

Ha kire nyelvvel tűzöl valamit, nehéz lefosztanod. (D.) Ha ki ütheti a fájdalmat, minden perpatvarra még álmában is kész. D. (a szórend is érdekes.). A szívárvány végénél van a világ vége, ha ki oda megy, a szívárvány fölszívjá a mēnyországba. 22:378. Áracs, Zala m. Ne szóval, hanem kézzel [fogj] hozzá, ha mit akarsz (= ha akarsz valamit tenni.) 1:449. (l. 40 l.).

A hasonlító mondatban is előfordúl a relativum mellett a *hogy* kötőszó, ilyenkor csak ritkán áll *ahogy* alakban:

Dolgoznak, ki *hogy* tud (ahogy tud). Kitől *hogy* lehetett, vitték mindenfelé. Kriza Vadr. 398. De: Ki *ahogy* kötelezett, úgy oldozkoggýék. 6:82

A relativ mondatok helyettesítése.

A nép egyszerű gondolkodása módja nem igen kedveli a mellékmondatos szerkezeteket: a nép főmondatokban szeret gondolkodni. Hacsak teheti, elkerüli a melléknévi mondatot is.

1. A helyettesítés legtermészetesebb módja a mellérendelés, mely a gondolatmenetnek a legkényelmesebb; íróink is sok idegenszerűséget kerülhetnének el vele.

a) A mellérendelés egyik módja olyformán történik, hogy a relativ mondatot önálló alakban használjuk, azaz főmondattá alakítjuk.

Egyszer volt, hol nem volt, volt egy szegény ember, volt neki egy legény fiacskája is. Ar. Megint előtalált egy kis fehér házat, abban is csak egy öreg asszony lakott. Ar. Mindahárom egy-egy nagy kutyává változott: azoknak Nehézmintaföld, Erősmintavas és Jólhall neveket adott. Ar. Volt a világon egy szegény asszony, annak volt egy kis kakasa. Nyg. 1:443. Egyet mondok, kettő lesz belőle. Ny.

b) Másik mellérendelő mód a *relativ névmás kihagyása a mellékmondatból*. A relativ névmás ezen elmaradását a mellérendelő szerkezet analógiájával magyarázhatjuk, sőt ezt sokszor meg is állapíthatjuk. Így gyakran elmarad a relativum, bár a főmondatban levő mutató névmás után elvárnök.

Az ifjúság aranyalma, méltó megőrizni. D. (Vehető azonban appositionnak is, bár a főnévi igenév nem ilyesmire mutat.). A szerencse nádszál, könnyen lehajlik. D. Olyan csikó ez a kese, három faluba sincs párja. Ny. Olyan tyúkom van, a főd alá tojik. 31:532. [tyúkom a főd a. t. $\times$ olyan tyúkom van, amelyik a f. a. t.] Olyan leányom van, szösz a bele. 31:532. Ki látott má ilyen embért, mindig reggē gyün haza. Ny. Hát má hun ne! A Babos (ragadvány-név) olyan legíny, belekötne még az ördögbe is. Ny. Mikor utazott tovább, belejért egy olyan városba, abba egy lélek se vót. Nm. Somogy.

Különösen a költői termékekben marad el a relat. névmás:

Ez a kis lány olyan kis lány, maga jár a legény után Nd. Ez a verem olyan verem, ha nem hiszed, gyere velem, orrodát is belé verem. D. Nekem olyan asszony kell, ha beteg is keljen fel. Nd. (hallani így is: ki, ha beteg is, felkel.).

2. A ritmus, dallamosság vagy rím kedvéért vagy rövidség okáért néha *átalakul az egész relatív mondat igeneves szerkezetté*. Igen szép mondat szerkezet; régenté nagyon közönséges volt, ma már feledésbe merült s csak egyes szólások őrzik emlékét: madárlátta [kenyérdarabocska], napsütötte, kutyateremtette, ebugatta, főkép szitok-kifejezések; úgy látszik ezekből maradt a legtöbb. Nagy kár, hogy kivészett, már a nép ajkáról is csak ritkán hallani:

Jobb az Istenölte, mint az ember vágta. D. Könnyen gyült, könnyen hült. D. Későn főző, későn lakó. D. Hamar járó, hamar fáradó. D. A békeség szerető Istenét kedvellő. D. Talponálló kocsis nagyobb a letérdelt királynál. Mindenhe látó, semmivel bíró. 31:48. Korpa közé keveredőt megeszik a disztók. 7:32. Van-e kédnek így tevő ludambú? 7:333. Gy.-ját. Csináltak neki földig érő szoknyát. Ngy. 1:188. Kezeégett gyermek irtózik a tűztől Km. D. 1:73. Messziről jött ember azt mond, amit akar. Egyszer megcserélt ló könnyen cserébe megyen. D. Erősen felvont ij nagyhamar megszakad. D. Kelj fel disznóteremtette, mert megfognak, kelj fel kutyateremtette, mert fölakasztanak, ha föl nem kelsz. Ngy. 1:401.

3. Nagy ritkán más mellékmondat is helyettesíti a relatív mondatot.

Könnyen köpi markát, ha tolják szekere farkát. D. A szarka igen nagy mester s olyan fészket tud csinálni, hogy ahhoz a héjja, ölyű hozzá nem fér. Ngy. 1:492. Sohasem lesz olyan társam, mint te voltál édes társam. Ngy. 1:179. (I. a *van . . . aki* szerkezetnél.) — Gyakran a relatív névmást (aki, ami) a föltételes *ha* kszó és a határozatlan névmás helyettesíti: Aká-kivel esett találkozása, csak azt kérdezte tüle, nem tudna-e . . . 10:87. Somogy. Még valaki tyúkot nem ütött, aggyig ne adjon el másnak tojást. 10:525. Ha valakit a sors^r üldöz, aszt nehezen viszi a szerencse. 8:41. Ha valakit hideg ló, küggön é borér, de né fizesse ki ja zárát. 10:185. Ha valamivel vájók, meglátszik a kezem szennye rajta. 8:462.

Az ilyen helyettesítés a népnyelvben ritkábban fordul elő.

BATTA Béla.

SEM ÉS SE.

(Mikes Kelemen apológiája.)

Az Ujság husvétii mellékletében van egy közlemény Maszák Hugótól. „Hypnoticus séance” a címe. Szerintem találóbb cím volna: „Hipnotizáltak séancea”. Ugyanis Maszák meghipnotizált egy csomó nyelvészt, és meghipnotizálta magát Mikes Kelemen ő szentségét, hogy beléjök szuggerálhassa azokat a zavaros eszméket, melyeket azon ihletett órákban koholt, mikor csapongó képzelete és mélységes honfibúja nyelvművelésre ösztönözte.

Van ebben a közleményben mindenféle. De semmi sincs benne több, mint botlás és tájékozatlanság. Különben az egész cikk azon hirlapi közlemények szellemére emlékeztet, melyeket néhai való jó Szarvas Gábor találóan „kurjantások”-nak keresztelt. (Nyr. 8: 1—7.)

Nos, hát ez a kurjantás tulajdonkép gyűlés a Mikes Kelemen elnöklése alatt. A gyűlés tagjai az elnökkel együtt úgy beszélnek s olyanokat mondanak, hogy beszédükből nyilván kiténik hipnotizáltak voltuk. Mert Brassai, Finály, s a gyűlés többi tagjai is csak hipnotizált fővel óhajthatják, amit Mikes Kelemennel mondat Maszák a gyűlés végén: „Vajha . . . a tanítók . . . a régi magyar írók és tudósok nyelvének elsajátítására serkentének az ifjúságot!” Annak folytonos hangoztatása pedig, hogy csak „a mi erdélyrészi beszédünk” az igaz magyar nyelv, hogy csak a székely tud magyarul, a népköltészet tisztántúli csikósát juttatja eszünkbe, ki gúnyt űz a „dunántúli magyar ur”-ból, mert „Dunán túl a magyar iszik gláziából”. Azonban ez a naivság csak a népköltészetben szép és kedves. Ha nyelvész hangoztatná, kontár volna a neve. A legnagyobb méltatlankodással protestálunk tehát az ellen, hogy Mikes Kelemen ily kontár nyelvésznek tüntesse fel akárki is.

De még egy súlyosabb vád ellen is tiltakoznunk kell. T. i. Maszák nem tudja, hogy azt mondta, de akaratlanul is azt mondta, hogy Mikes nem tud magyarul, hogy Brassai, Gyergyai, Finály, Ballagi stb. nem tudtak magyarul.

„Ezidétt — ugymond Maszák — hazánkban sem író, sem tudós nem tud jól magyarul, nem tanulták meg és nem tudják a grammaticát, érzékek nincs, nem érzik belsőleg a magyar nyelv igaz szellemét, mivoltát.”

Pedig nem volna nehéz megtanulniok. Menjenek el Kovásznára, „ott a vásáron megtanítják” őket „kézzelfoghatólag Lázár Sándorné Huszár Rebeka vajnafalvi posztókereskedőné asszonyom”, hogy milyen „az ország nyelve”. Ott „a magyarság ma is úgy beszél, mint a törökországi levelek”. „A számításban a „czifrát” ma sem nevezi „nullának” az iskolásfiu, „zérus”-nak meg éppen nem”.

De leghesebben azért kél ki Maszák a mai magyar írók és tudósok ellen, mert „nekik a tiltó „se” egyértelmű a tagadó „sem”-mel”.

Hogy a „sem” tagadó, a „se” pedig tilt, régi hagyománya a nyelv-taníróknak. „sem, et dum vetamus, se, nec”- mondja Verseggy (Anal. 2: 404.). E hagyományhoz ragaszkodott Fogarasi a Művelt magyar nyelv-tan-ban (195—196. l.). Toldi hasonlóképen „A’ magyar nyelv’ rendszeré”-ben (355—357. l.). E különbségtétel még az Ihász Magyar nyelv-tanában is előbukkan (21. kiadás 116. l.). Nos, ezt a hagyományt karolja fel Maszák is az

említett közleményben. A múlt évben pedig egy egész cikket írt róla Az Újságban.

A *sem* és *se* dolgában a vád Mikest is illeti s a „séance” többi tagjait, mert Toldi és Fogarasi kivételével elméletben is, gyakorlatban is elvetik e szigorú különbségtételt. Sőt meggondolva, hogy a Czuczor-Fogarasi-féle nagy Szótárban ez a szoros határvonal nincs meghúzva, Fogarasit sem számíthatjuk a hagyományos elmélet harcosai közé.

Gyergyai szerint „*sem*mel nem él a magyar”. Szabályúl szeretné felállítani, hogy „*se*-vel él a magyar akár tagad, akár tilt” (Magyarosan, 10. l.). Ballagi Mór Teljes szótárában pedig ez olvasható: „*Se*, 1. k. sz. a. m. *sem*; (szój.) *most már se pénz, se posztó*; 2. tiltó szó, mely akkor használtatik, midőn az „*is*” a „*ne*” szócskában (így) olvad” (2:506.). Czuczor-Fogarasi „A magyar nyelv szótára”-ban ezt írja: „*Se*. II. Mint kötszó, az állító és, is kötszónak ellentéte, és nem egyéb, mint a *sem*-nek rövidülete”. III. Mint tiltó szócska, akkor fordul elé, midőn az *és* v. *is* a tulajdonképeni *ne* tiltó szócskába beleolvad”. (5:741—42.). Finály szerint „a két idioma *sem* és *se* a mai nyelv szokás szerint jelentésben nem különbözik egymástól, és nem lehet pl. rólok oly módon állítani fel szabályt, mint a *nem* és *ne* használatára, noha nem valószínűtlen, hogy tán eredetileg épen oly viszonyban voltak egymáshoz” (Hogy is mondják ezt magyarul? 289. l.).

Nem akarok itt a *se* és *sem* használatáról szólni; Simonyi oly tüzetesen s oly széles nyelvtörténeti alapon kifejtette ezt, hogy újat talán nem is lehetne mondani róla (A magyar köztöszók, 1:53—81.). Csak azt az esetet szeretném bő nyelvtörténeti adatokkal megvilágítani, mely gondolatom szerint oka volt a *se* elterjedésének a tagadó *sem* helyett.

Hogy a *sem* helyett *se*-t használtak, azt végig lehetne kísérni a kódexek korától a mai napig. Ez az alábbi adatokból is ki fog tűnni.

Van a *se* használatának egy esete: mikor valamely tiltáshoz egy másik tiltást kapcsolunk. Ne láss, *se* hallj; vagy szokottabban: *se* ne láss, *se* ne hallj. Mindakét használatra találunk példát a kódexekben is.

Vigiazianak, hogi el neh essenek, seh higienek az Eretneksegnek. (DebrC 128.). Neh zomorkogiatok, seh rettegietek. (U. o.)

Ne ityl kenesbeul keunyen, se ne legy gyanos. (Horv. C. 267.) El ne menjen, se ne szóljon. (Mik: Mul. N. 46.).

A tiltások kapcsolatának ez esetétől, vagyis az összetett tiltó mondattól meg kell különböztetni azt az egyszerű tiltó mondatot, melyben azonos viszonyrészek még pedig névszók vannak egymáshoz kapcsolva. Pl. Ne légy hozzá *se* hideg, *se* meleg.

Ne eskegetec se men're se földre. (Müncsh. C. 22.). Ne hamar tawozyatok el ty ezötökről meg se rettennyetek, se yewendő mondas myat se hyr mondas myat se lewel myat. (Érdy. C. Nyemlt. 4:44.). Se iarastokba, se allastokba, se eltezettekbe, es akarminemeu indulattokba ne legen valami olii ki valakinek nezeset meg bantana (Szt.-Ágoston reg. 23. Nyelv. és szépt. ért. 17:344.). Ne kéuánd felebarátod házát. Se feleségét ne kéuánnad, se szolgálíát, se szolgáló leánát, se öcrét, se számárát, se egeb íoszágát, ammi üue. (Dévai: Orthographia Ung. Toldy kiadása 104. l.). Semmikepen se

jobb kez fele se bal kezfele tüle el né tauózzal. (Telegdi: Az ker. fund. Ak. kiadás 100. l.).

A *se* használatának ezen esete szolgálhatott leginkább segítségére a *se* és *sem* kiegyenlítésének. A tiltás csak az ígére vonatkozik; az azonos viszonyrészek kapcsolatában a *se*-nek nem tiltó, hanem kapcsoló ereje[fontos reánk nézve. Épen, mint a *sem* nem tagadó szó többé, csak a *nem* szócskával megindított tagadásnak kapcsoló szava. Tagadás és tiltás a negatív irányban oly viszonyban áll, mint jelentés és parancsolás a pozitívban. Amint a jelentés és parancsolás kapcsoló szava egyformán lehet az *és* (nyílik a rózsá és ibolya; nyíljék a rózsá és ibolya), épúgy ebben az esetben semmi sem akadályozza, hogy a tagadás és tiltás kapcsoló szava egyforma ne legyen. Valóban az ilyen esetekben, tehát ahol a *sne* > *se*-nek tiltó ereje s a *snem* > *sem*-nek tagadó értelme háttérbe szorult s csak kapcsoló képessége volt fontos, a két kötőszót nem egyszer fölcserélték.

Ily eseteket Simonyi is említ (MKszók 1:63.) s okát abban látja, hogy a kötőszó messzebb került az igétől. S valóban, az ígének, mint alább látni fogjuk, nagy hatása van a *sem* és *se* kötőszóra.

Hogy a *se* helyett *sem*et használtak az ilyen esetekben, arra már nyelvelméleinkben is találunk példát:

Ezt is hozza aggiuk hog az my borainknak sem korcjomara kezdetnek sem' penig tele bornak iczejet senky fellieb ne kezdhesse Neg' penznel. (Sajószpéteriek végzése 2.) Neque eant ad balneas . . . Se ferdebe ne menenek, sem egeb herre háromnal keuesben (Szt. Ágost. reg. 47.; Ny. és Szépt. Ért. 17:352.). Vgy hog sem halal, sem egyeb ook tegedet megne vonyon az istennek zerelmetevl (Szt. Margit élete 17.). Azerth ne segyenlyed the ammy vrunknak testamentomiát (bizonsaag teteleth) sem engemet (Komjáthi: Szt. Pál levelei. Ak. kiad. 386.). Sem' ördögi incselkedés, sem világi hizelkedés és hatalmaskodás el ne vonjon istenünkötől. (Pázm. Préd. 334.).

Mindezen példák arról tanuskodnak, hogy azon esetben, ha a *se* nem ígére s következőleg nem egész mondatra vonatkozik, hanem névszóra, a mondat belsejében azonos viszonyrészekre, akkor *se*-nek csak kapcsoló értelme fontos. A szintén kapcsoló *sem*-mel fölcserélhető, anélkül, hogy a mondat értelmére zavarólag hatna.

Ez az eset, t. i. a *sem* helyett a *se* használata, régibb irodalmunkban csakugyan a fentebb tárgyalt esetben leggyakoribb, vagyis azonos mondatrészek, még pedig névszók kapcsolata alkalmával. Már a 16. században találunk rá példát. Pázmány ugyan ez esetben is szigorúan a *sem* pártján áll, de Mikes és Faludi ily esetekben mindig a *se*-t használják. S érdekes, hogy Mikesnél csak ily esetekben találtam a *se* használatát *sem* helyett, a tagadások kapcsolatának egyéb eseteiben mindig a *sem*-et használja. Már ez is továbbá az is, hogy a *se* használata *sem* helyett ily esetekben leggyakoribb, állításunk helyességét bizonyítja.

Immár természet szerént eg' keresztén sem tellésítheti be ap paránstolótócat, de Istennek hozzánk való keduéből maláztából aiándécából; az az, Christus Jesusnac am mi vrontnac általa minn'áian be tellésittüc, hog' se bün se öröc halál, se Istennek harahia (igy), se ördög, se pocócl raytönc el nem

hatalmazható. (Dévai: *At tiz parancsolat*: 56.). Töltés, se por nincs kezem alatt. (Rák. F.: *Lev. 1:117.*) Tíznek sincsen egy fa széke, se olyan ágya, mint nekem, se csak fa tábla is az ablakjokon. (Mikes: *Lev. 10. l.*). A házamban se szék, se asztal nem alkalmatlankodik. (Mikes: *Lev. 19.*). Oda se pap nem kívántatik a megesketésre, se más egyéb tiszt a contractus csinálására. (U. a. 70. lev.) Senkinek közüllünk lova nintsen, se semmi tábori eszközöze (U. a. 137. lev.). Nem tartván se Török, se Németh, vagy egyéb Armadában egy embert, a' ki vel megviaskodni ne merészlett volna. (P. Szegedi János: *Nagy-Szárnyú Saskecselyű. 32. l.*). A'ra se e' rövid időnek határa, se elmém alacsony volta elég nem lehetne. (Bodoki József: *Halotti tanítás Teleki Ádám holttesténél, 29. l.*). Se a közhaszon, se az Isten nintsen elfelejtve hazánkban. (Faludi: *NU. 27.*; *Jel. Ir. Isk. Tára 39.*). Se kérés, se biztatás, se fenyegetés nem fog rajtok. (U. o.) Se innen, se túl a tengeren mását nem látták. (U. o. 33. l.). Nem tűrhetem, mikor se az Istent, se az embereket nem kémélik. (Faludi, T. *Éjsz. RMKtár 18:153.*). Se az én ügyemet, se a Mustafa ügyét nem vittatom okokkal. (U. o.) Se szívem, se beszédem járása szerint volna. (Fal. *NA. 177.*). Összeállításom se teljességet, se rendszert nem igényel. (Brassai: *A magyar mondat. A. É. 1:397.*). Azonban a nemzeti szellem fuvalatának nem állhatott ellen se a közönség, se az irodalom. (Gyulai: *Vör. életr. 4:166.*). Se oka, se ereje nem volt a hitig emelkedni. (U. o. 257.). Nints oly vastag pennám, se oly rut festékem. (Faludi *NU. Jeles Ir. Isk. T. 39:37.*). Nints hatalmamban, se akaratomban. (U. o. 63.).

Ezek közt lehetne felemlíteni a *Szent Ágoston regulái*-ban talált adatot, mivel a *se* ott is nem ígére, hanem igenévre vonatkozik: nem kell egeknek neheznek lenni: se hamisnak latatnia. (Nyelv és Szépt. Ért. 17:341.).

Nos, e használat kétséggkívül legnagyobb segítségére volt a *se* elterjedésének a tagadó mondat belsejében.

Egészen másként van a dolog, ha a *se* ígére irányul, vagy ha a *se* és *sem* egész mondatokat kapcsol. Ez esetben a *se* és *sem*-nek kétféle szerepet kell betöltenie: a kötőszóét, és ezenkívül meg kell határozni, hogy az ige tilt vagy tagad. Pl. Ha megölnek, se szólj. Se láss, se hallj. Ily helyzetben az ige nem engedi meg az oly szabad használatot, mint akkor, ha a *se* névszóra vonatkozik, vagyis csupán kapcsoló szerepét tartja fenn s szükségképen távolabb kerül az igétől.

A *sem* is, ha egész mondatra vonatkozik, kétféle szerepet tölt be: a kötőszóét és a tagadó szóét.

Mivel mondatok kapcsolásánál kétféle szerepet kell betölteniök, ily helyzetben mind a *sem*, mind a *se* a betöltött funkciókhoz képest két szóra oszlott: a kapcsoló *se*-re és a tagadó *sem*-re, ill. a tiltó *ne*-re.

Régen mind a *sem*, mind a *se* betöltötte ezt a kettős szerepet:

Hog' ne latnanac valaha zemeckel, se fülöckel hallananac, se züüöckel ertenenec. Münch. C. 38.). El neh essenek, seh higienek. (Debr. c. 128.). Se mongiatok tizta lelkeket birnia. (Szt. Ágost. Reg. 25.).

Ma azonban inkább így mondanók e mondatokat: hogy ne lássanak, se fülökkel ne halljanak, se szívökkel ne értsenek; se el ne essenek, se ne

higgyenek; s ne mondjátok stb. Nyilván azért, mert érezzük, hogy a *se* egyedül győz a kettős funkcióra, mert érezzük, hogy a *se* sokkal inkább kötőszó, mint annak meghatározója, hogy az ige tilt.

A *se* kettőszólaságának már a kódexekben is megtaláljuk példáját:

Ne ítélj könnyen, se ne légy gyanus. (HorvC. 229.) Ne legyen gondod róla, se ne akarjad. (U. o. 267.).

Pesti Gábor már szélteben így használja. S ez annak a jele, hogy a *se*-t kötőszónál egyébnek már nem érezte.

A tagadó kötőszóval, a *sem*-mel ugyanaz történt. Régebben egyedül is lehetett tagadást kapcsoló:

Nem volt, sem leezen. (ÉrdyC. Nyemlt. 5:299.). Sem siet, sem késik haragja Istennek. (Zrinyi.). Nem tudnanac, sem mernenec. (Born. Préd. 412.).

De lassankint itt is a funkció szerint a tagadást kapcsoló *se* és a tagadást kifejező *nem* lépett helyére:

Se nem tutta megnyomni okoskodással Eusebiust, se nem²akart engedni a világos igazságnak. (Fal. NU. Jeles Ir. Isk. T. 39:21.). Se nem hevek, se nem hidegek. (Misk. VKert. 275.).

Ma már általában ritkán használjuk egyedül a *semet*, ill. a *se*-t a tagadások és tiltások kapcsolatára. A mai nyelvben inkább ez járja: se nem volt, se nem lesz; se nem siet, se nem késik; se nem tudnának, se nem mernének.

Ime, a nyelvtörténet azt tanítja, hogy a *se* és *sem*-nek, mint tagadó kötőszónak, pontos megkülönböztetése alap nélkül való. Támogatására a nyelvtörténetből érveket meríteni nem lehet. Használatukban nem lehet korlátozni az írókat.

Ott, ahol a *se* a *sem*-mel nem cserélhető föl, mint a „Ha megölnék se szólj!”-féle kifejezésekben, szóval, ahol a *se* ígére, még pedig parancsoló módú ígére vonatkozik, ez a fölcserélés példáulan is, tehát ellene kikelni annyi, mint délibábokkal harcolni.

A Maszák közleményének jellemzésére pedig Tsétsi János, volt sárospataki professzor szellemes szójátéka illik legjobban:

„... Ausonium habet *R*; sic *Ro*-que Pelasgum;

Res habet Hebraeum, praetereaue nihil”.

Vagyis: ER-RO-RES (Errores).

CSÜRI BÁLINT.

GYERMEKNYELV.

1. Az analógia és a kombinálás a gyermeknyelvben.

Gyermekegyelvi megfigyeléseim közül az analógia és a kombinálás néhány érdekes példáját állítottam össze. Az analógia termékeivel leggyakrabban a szóképzésben és a szóragozásban találkoztam. Sok esetben eredményezte új szók alkotását. A szóképzéstől a gyermekek nem idegenkednek; gyakran tudatosan alkotnak új képzéseket, amelyeknek a jelentését maguk értik a legkevésbé. Különösen olyankor, ha valamely fogalom neve előttük

ismeretlen vagy nem jut az eszükbe. Így amikor egy alkalommal kis unoka-húgom a vízzel telt korsó felemelésével többször sikertelenül próbálkozott, panaszkodott: „Nem tudom ezt a *kancsót kancsalítani*.” A képzés egészen helyes, csak hogy a cselekvés fogalmát nem fűdi. Az analógiás képzéseket a gyermekek néha hosszú ideig megtartják. Többen egy időben ez állandó kapcsolatban lévő neveket: *Judit* és *Szidi* az analógia hatása alatt csakhamar *Judit és Szidit*-nek ejtették. A *Szidit* névhez később is ragaszkodtak, amikor e névkapcsolaton kívül használták. [Egy más családban tréfásan mondogatják: *Magdolna és Erzsolna*].

A szóragozás körében is elevenen hat az analógia. A „*mutati, (muti), láti, halli* e. h. *mutatja* stb., a *veti, kéri* analógiájára” (Nyr. 35:322.) a gyermeknyelvben általánosan használatos. A *-t* tárgyragot gyakran kötik akkor is kötőhangzóval a szótőhöz, amikor a nyelv szokás nem kívánná. Pl.: „*kalászt irtunk* az iskolában”.

Csapodi István (Nyr. 34:466.) szerint „ősz kifejezés éled föl abban”, hogy egyik gyermeke következetesen *írásnak* mondotta a rajzolást. Az írás fogalmának ez a tágabb értelmezése, amint az idézett példa mutatja, a gyermekeknek szokásos, sőt általános sajátágnak tekinthető. A gyerek valószínűleg az írás gyűjtő fogalma alá sorolja mindazt, ami ceruza vagy toll használatával jár. A jelentésbeli eltérések a gyermeknyelvben amúgy is gyakoriak. A kifejezéseket, elnevezéseket csak idők múltán alkalmazzák a helyes értelemben. Amíg a tárgyaknak és cselekvéseknek helyes nevét megtanulják, se szere, se száma a tévesen használt szavaknak.

Sokszor a helytelen jelentéshasználat adja meg a kombináló szóalkotások és mondatfűzések magyarázatát. Ilyen kombinálódás eredménye pl. „*oltsa fel a villanyt*”. Ugyancsak ilyen gyakori eltérés a *tegnap* a *holnap* jelentésében.

A jelentésbeli eltérésre érdekes példát nyújt az igekötők szokatlan használata. Csapodi István és Kardos Albert (Nyr. 35:324.) említenek erre példákat, amelyekben az igekötő az alapszónak ellenkező jelentést ad. Éppen néhány napja hallottam ennek találó példáját: „A tanító az órákon néha *elálmódozik*, de az *álmából kimerülve* megint tovább magyaráz”. Tehát az *álomba merül* analógiájára alakult a felébredés helyett az álomból kimerülés!

A kombinálás talán a legszokottabb a gyermeknyelvben. A *csokréta* a gyermekek nyelvében nagyon elterjedt és talán innen került a felnőttek nyelvébe. A mondatszerkesztésben is nem egy példára akadunk. Álljon itt egy négyéves leányka mulatságos mondása, amelyben az ellentét a legerősebben hat: „*Szemem hallatára* mesélte el a történetet”.

VERŐ LEÓ.

2. Adatok a gyermeknyelvhez.

Nem szedem rendszerbe megfigyeléseimet. Csak néhány adatot jegyzek föl Piroska leányom beszédéből.

Az első értelmes hangkapcsolat, mit alig egy éves korában kimondott, ez volt: *pa* (apa). Később apikát, anyikát úgy hitta: *ipi, inyi*. Öreganyját, nagyanyját: *nana*. A Sándor gyereknek *áo*, később *Tátó*, *Tátóka* volt a neve.

Az apika cigarettája neki *ciszpisz*, *cipci* volt. A dohány: *dolán*. A fűszál álló füstre azt mondta: *pöl a pütyty!*

Neki minden muzsika: *cini*. A *cinis bácsik*, *ciniző bácsik*, *cinisek*, *ciniznek*. De mióta tamburásokat látott-hallott, azóta a *cinismuzsikából cimbora* lett (cimbalom + tambura). A *cimborások cimboráznak*. Az ének: *lali*. „A, *laliznak!*”

Az ő neve *T. Pilotka*. S ez két *név*. Az apié, anyié: *T. api*, *T. anyi*. A dadái: *T. dada*.

Fát fűrész (kézmozdulattal): *für-für!* Pecsényét süt: *sss-sss!*

Neki a bársony *barsán* volt. Barsán ruháját szerette *megsimálni*, mint a játék-báránkyát. Az igazi báránkyától félt, mert az nagyon *lárma*z.

Reggel azt mondta az anyjának: *vetkőztess föl!* A babát is *vetkőztessük föl!* Viszont: *öltöztessük le!*

A babakocsi takarója: *takarító*. A skatulyának *főteteje* (fődele) van.

Ha a székről le akar szállni: *hoppáztass le!* *szálltass le!*

Mézes (lekváros) kenyeret kér délelőtt. Korán van még, mondják neki.

Ugye még *hajcsizik?* — Kis idő múlva újra kér: *Már fölkel!*

Apró darabokra vagdalt húst eszik. Szépen, egyenként edd! mondjuk neki. *Sokanként* is lehet! mondja ő.

A bort elnevezte *tummi*-nak, mert, ha az üveg dugóját kihúzzák, *azt monaja: tumm!* A szódavíz meg: *suttyi*. Az meg: *sutty! bele a pohárba*. A bortól vagy savanykás ételtől összerázkódik, sunyorgat. Olyankor ő *villámlik*. Ni, de nagyot *villámtam*, *villámlottam*. (Közvetlen szemlélet. Látott távoli villámlást, a mikor „a felhő szeme rebben”).

Valamelyik játékaról lekopott a fösték. Apika, végy *aranyítót*, *aranyítsd be!* A doktor *Jankó* (doktorék kis fia) kocsiját is *bearanyították*. Az új cipő *koptalan* (mert a régi már kopott). A Sándor *elrongyosította* a nadrágját. Fölmászott a fára és *kirongyosította*. A karmoló cica *gorombázó*.

Eredj kicsit innen! — Hová *eredjek?*

A dada kérdi tőle: adott-e a babának is cukrot? — Felelet: *adottam*.

Szedd össze a játékokat! — mondjuk neki. Ugye, hogy ne legyen *szana*. Szanaszét heverő játékaról maga mondta: nézd api: milyen nagy *vásárság* van itt!

Valami csintalanság miatt megintették: Ez már nem játék, ez rossz-ság! — De, ez *játszaság!* erősködött.

Tavaly nyáron falun volt. Azóta sokszor emlegette a *falui* Örsikét.

A dadának fáj a foga. Menjen el a *fogas bácsihoz* (fogorvoshoz)! — tanácsolta neki.

Hová mégy, apika? — kérdé egyszer. Iskolába, meg a kaszinóba. — Elég *egy is hová!* volt furcsa megjegyzése.

A szomszéd utca Kalap-utca. — Ugye, *ott csinálják a kalapot?* — okoskodott a kis etimológus.

A kétszersültét énevezte *süt sütemény*-nek (sült s.).

Az egyik-et a másik-tól soká nem tudta megkülönböztetni: Egyik fölü(l) van, *egyik levü* (alul).

Negyedfél éves kora óta sokat, s mindent tisztán, értelmesen beszél. Csak néha mond egyet-egyet régebbi szavai közül. De megjegyzí: ugye, akkor mondtam ezt, mikor picike voltam. Most alig öt éves.

TRENCSENY KÁROLY.

3. A gyermeknyelvből.

1. Kombinált szóalkotás.

Négy éves kis lányom mondja: „Jaj de *komorva* pofát vág az kutya!”

2. Mondatrészek hasonulása.

Ugyancsak ez a kis leány szemrehányást tesz 8 éves bátyjának.
„Palikám! Ha én *tréfára* mondom, te ne vedd komolyra.

K. A.

ADATOK IRODALMI NYELVÜNK SZÓTÁRÁHOZ.

I.

Állékonyság: A két lába rettentő állékonysággal gyökerezett a talapzatba. Molnár Ferenc, A Hét 16: 264. I. félv.

árguválódik: Mennyi ideig árguválódik ott a küszöbön. Csizmadia Sándor, Bp. N. 10: 217.

becsápol: . . . a hegyi szél ereje még a sűrű lucfenyő tűi közé is ostorral csápol be. Bársony Ist. (—ny) M. Hirlap 15: 115.

botrog: A bankár idegesen botrogott neje oldalán. Szemere György, Uj Idők 11: 247. I. félv.

ciheres: Alább csak ciheres az erdő. Petelei Ist. P. Napló 56: 106.

cölönk: Csak nézzen a cipőjére, tele van cölönkkel. Petelei J. P. Napló 56: 106.

csicsonkáz: Cipőik nincsenek nekik. Mezitláb csicsonkázzanak? Petelei, P. Napló 56: 355.

csiricsáre, csiricsárezás: Meguntam ezt a csiricsáre, zagyva életet. Bársony I. M. Hirlap 15: 113. — Mintha nagyon érdekesnek találta volna a benti csiricsárezást. Csizmadia S. Bp. N. 10: 217.

csönk: Lépjén ide erre a csönkre. Hadd szedjem le a sárt róla (a cipőről) Petelei, P. Napló 56: 106.

csudatékony (vö. *jótekony*): Arra a két első énekre nagy hatással volt az a csudatékony vérmesség. Viharos-

Gerő Ödön, P. N. 56: 113. — A nyugalom csudatékonyágát hirdetik rajzai. U. az, u. o. 56: 98.

csupog: Mint a telt bögrébe még mindig csupogó víz . . . Kazár Emil, M. Hirl. 15: 114.

csusák: Mindenféle ócska ruhákba, csusák-maradványokba volt erősen betakargatva. Csizmadia S. Bp. N. 10: 113. — . . . és nagyanyjáról maradt csusákja képezték öltözetét. U. az, u. ott 10: 217.

debernyáz: . . . a sógorod az éjjel mulatott, debornyázott. Gárdonyi G. P. Hirlap 27: 140.

elsikkad, kisikkad: A regruták arcáról elsikkadt a kényszeredett mosoly. Révész Béla, Népszava 33: 47. — Hát ez a követelés mért sikkadt ki a föliratból. Vészi József Bp. N. 10: 117.

gezemice: Az író . . . nagy hirlapi gezemice közé hordja a . . . virágokat. Mikszáth K. Almanach 1903-ra. Előszó.

hajkurász, meghajkurász: Az is egy tehénkét hajkurász maga előtt. Bársony I. M. H. 15: 269. — Nagy mélységéig és magasságokig fogom én ez évben meghajkurászni a magyar génuszt. Ady Endre (Dyb), Bp. N. 10: 157.

hunyász: Viszont nem fél és nem pirul Ebnél hunyászbabb koldus itt. Ábrányi E. költ., 73. I. (U. így

- Madách:** Ha istennek hatalmas ujja érint, Gyáván hunyász, rutul kétségb'eső. Emb. trag. VI. szín.)
- igenel:** A leány lehajtja fejét és igenelve bólint. Petelei, P. N. 56: 113. — ... az életet sem igenelni, sem megtagadni nem illik. Ady E. Bp. N. 10: 153.
- iszkol:** Csak a nagy robaj jelzi, hogy nagy vad volt itt, de észrevette az idegent s most iszkol. Bárony I. M. H. 15: 244.
- italoz:** ... akik italoztak, korhelykedtek. Révész B. Bp. N. 10: 276.
- kacarász:** Egyszerre csak berohan lelkendezve, kacarászva a Mari szolgáló. Kaffka Margit, Bp. N. 10: 232.
- karcisol:** ... már madarak is karcisolnak itt-ott. Rákosi V, Elnémult har., 275 l.
- kifirundvancigol:** ... mi módon lehetne Magyarországot a gazdasági függetlenségből kifirundvancigolni. Vészi J. Bp. N. 10: 134.
- komorkodik:** Már derengett, de a ligeti fák, bokrok még komorkodtak. B. N. 10: 139, 5. l.
- korotáró:** Másszor jött két ember: egy öreg magyar, meg egy korotáró. Tömörkény Ist. P. N. 56: 197.
- kotu:** A két kastély kuruc-labanc szemvillogással nézte egymást, noha jó távolság jutott közük, lép, zombék, kotu. Kazár E. M. H. 15: 114.
- lekoppadt:** ... lekoppadt ágaikkal nyulakodva föl a borus ég felé. Petelei, P. N. 56: 106.
- lepcsés:** A lepcsés nagy alsó ajka ... Ady E. Bp. N. 10: 213.
- lepogonyít:** A középiskolai oktatás bátor lepogonyítójának. Kenedi G. Az Ujság 3. 140.
- megdalmahodik:** S a gyermekes álom azóta megdalmahodott, színes lett, szépséges lett és meg is valósult. Viharos-Gerő Ö. P. N. 56: 200.
- meghibádzik:** ... s olyan össze-vissza nyelven kezdett el egyszerre beszélni, mintha meghibádzott volna az elméje. Kabos Ede, Bp. N. 10: 308. (Az eleven kulcs.)
- nyeszledt:** Mellette egy kis, kócos, lompos, nyeszledt kutya ... Rákosi V. Elnémult har., 219. l.
- ostobáll:** ... én mégsem ostobállottam ezt a megjegyzést. Jövendő 3: 8, 22. l.
- összekászolít:** A tanyaház rendszert a tanya közepén van összekászolítva. Homol, P. N. 56: 355.
- petek:** Mikor a korcsmában vót vele az a kis petekem, hát ugyancsak megállott a sarkán. Gárdonyi G. P. Hirlap 27: 140.
- pöttyöm:** A pöttyöm ember ... Szabó F. Bp. N. 10: 109.
- prűnyyög:** — Édes apa, — prűnyyögtünk mi utána ... Petelei, P. N. 56: 355.
- pussog:** De ő morogva elfordult, ha pussogtunk. Petelei, P. N. 56: 355.
- rapajoz:** Ugyancsak rapajozott a ténhén miatt az András bácsi. Szidta a gazdáját. Homok, P. N. 56: 203.
- reccsent:** ... ha ránk akarnak reccsenteni ... Vészi J. Bp. N. 10: 118.
- retyerutya:** Én ugyan a leányzót nem láttam még soha, nem is hallottam róla, de a retyerutyáját ismerem. Csizmadia S. Bp. N. 10: 354.
- sajgat:** Még most is sajgatja a keserűség. Szilágyi Géza, Figyelő 1: 412.
- savanyog:** Hát mit savanyogsz! Nem tetszik? Gárdonyi, P. Hirl. 27: 140.
- selymék:** ... parányi cipője megmerül a mocskos selymékben. Petelei, P. N. 56: 106.
- surbankó:** A gazda meg a surbankó fia bittal verték szét a bandát. Tömörkény I. P. N. 56: 197.
- sühölködik:** Ugyan kívül sühölködik apátok olyan nagyon? Csizmadia S. Bp. N. 10: 123.

szeszel, beszeszel: . . . gyakran szeszelt. Beült egy kocsmába és beszeszelt. Molnár F. A Hét 16: 264. I. félv.

szipog: Szipogott, mintha sütögették volna. Petelei, P. N. 56: 113.

szösszenet: . . . a gyönyörűen megírt hosszú hír az olasz szentimentalizmus szösszenete-e . . . Yartin, Az Ujság 3: 214.

szutyogat, megszutyongat: . . . az én rendes stréberem megszutyongat ezzel a kérdéssel. P. N. 56: 104. B. D. naplója. — . . . már február óta szutyongatták a visszavonulásra. Bp. N. 10: 228.

töttönpötty. Megáll a töttönpötty gyerek mögött . . . Balla Ignác, A Hét 16: 547.

vartyog: Hiába vartyogja Lichtenstein herceg, hogy a dualizmus . . . P. N. 56: 104. B. D. naplója.

vico: A cselédség lármázott, vicozott körülötte. Kaffka Margit, Bp. N. 10: 232.

SZÉKELY ARTUR.

II.

Anglomániás: Afféle anglomániás magyar, aki szívesebben eszi Londonban a ködöt, mint itthon a töpörtös pogácsát. Sebők Zsigmond. Pusztai élet. Bp. Hirlap 1902. dec. 25. sz.

belemelegszik: . . . folytatta mindjobban belemelegedve a nem neki való témába a gyáros. Abonyi Árpád Jövendő 3. évf. 42. sz. — Nincsen meg sem Ballagi teljes szótárában, sem a Nysz.-ban, sem Sim.-Bal. magy.-ném. szótárában.

élez: Meghiszem, ha minden este élezik (az ekevasat). P. Ábrahám Ernő: Demetert becsapják. Bp. Hirlap 1905. okt. 10. sz. — Más mint *élesít*. A MTsz.-ban: *mögéléz* (vésőt) Kapnik vidékén.

ellenakció: Nagyszabású ellenakciót indítottak az idegen befolyások megakadályozására. Marosán Viktor. Rákóczi-féle román egyházi imakönyvek. Bp. Hirlap 1902. dec. 25. sz.

ereszt: Különben hogy eresztett az esztendő? P. Ábrahám Ernő. Bp. Hirlap 1905. okt. 10. sz.

felfullad: Nem felel — rebegte felfulladva — de rágalmazni tud. Abonyi Á. Jövendő 3. évf. 42. sz.

féligformán: Féligformán kifordult a boltból. P. Ábrahám Ernő, Bp. Hirlap 1905. okt. 10. sz.

fölkivánczik: Sápadt arcán megjelent . . . , vegyest egy kis szelid maliciával s gyöngye árnyékával az ajkára fölkivánczozó gúnyoknak. Abonyi Árp. Jövendő 3. évf. 42. sz.

kimerészkedni: Hiányzik még valami, ami nélkül nem szabad a téli pusztára kimerészkedni. Sebők Zsigm. Pusztai élet. Bp. Hirlap 1902. dec. 25. sz.

kapcsolódik: . . . szemei mozdulatlanul, de fagyos ridegséggel kapcsolódtak a gyáros meghökkent szemeibe. Abonyi Árp. Jövendő 3. évf. 42. sz.

lehiggadt: Megható sorokkal kísérik egyesek adományukat. A fiatalok lángoló szavakkal, túlárado szóvirágokkal, az idősebbek lehiggadt bölcseséggel, komoly szomorúsággal emlékezel meg róla. Magyarország 1905. okt. 29.

lepipál: De mindnyájan le voltunk pipálva és elhallgattunk mikor . . . azt állította, hogy náluk a fogarasi havasokon megfagyott a higany a hőmérőben. Sipulusz. A hó alatt. Bp. Hirlap 1902. dec. 95. sz.

összevackol: Azzal kifordult, pipára gyújtott, összevackolta az ülést az saraglyán . . . P. Ábrahám E. Bp. Hirlap 1905. okt. 10. sz.

suhanás: Sápadt arcán megjelent

némi lány suhanása a számalomnak.
 Abonyi Árp. Jövendő 3. évf. 42. sz.
tatársípka: A nagy bundából és
 óriási tatársípkából a kasznár piros
 arca bukkant ki. Sebők Zsigmond.
 Pusztai élet. Bp. Hírlap 1902. dec.
 25. sz. BADÍNYI MÁTYÁS.

III.

Adósintér: . . a bőrnyzó adósintér
 az ankétet bezárja. Népszava, 1908.
 III. 11.

bosztoló: „Mig az okosfejű ló nem
 is próbálja, képes a bosztoló meg-
 szakadni a sebes futásban,” Mik-
 száth Kálmán. A Hét, 1908. III. 15.

bunkokrácia szót újabban (1908. III.
 19.) a Népszava elevenítette fel.

fenyegetkezik: „És csakugyan, mintha
 a technikai obstrukció réme fenye-
 getkezett volna.” Népszava, 1908.
 III. 22.

gyaratol: „ . . . programgyaratoló
 bizottság . . . ” Berzsem Jankó,
 1908. III. 15.

hirdető-ember: „Oly közömbösen hor-
 dozta maga előtt a szépségét, mint
 a hirdető-ember a plakátot . . . ”
 Herczeg Ferenc. Az Ujság, 1908.
 III. 19.

kolbász: „S még kolbászt csattantott
 ki ostorával a Timpi hátán.” Mik-
 száth Kálmán. A Hét, 1908. III. 15.

munkáltató szót a közönséges mun-
 kaadó helyett állandóan használja
 a szocialista irodalom.

összefondolódzik: „ . . . a hitvány
 összefondolódzott levelü kis sárgás

kukoricát meg valósággal leégeti.”
 Csizmadia Sándor. Népszava, 1908.
 III. 15.

összegöcsörödik: „ . . . úgy össze-
 göcsörödtem . . . ” Farkas Antal.
 Népszava, 1908. III. 15.

összekaristol: „ . . . egy szempil-
 lantás alatt összekaristolta a ha-
 tárt . . . ” Csizmadia Sándor. Nép-
 szava, III. 15.

rogyadozó: „ . . . egy kicsit rogya-
 dozóra álltak az inaik . . . ” Csiz-
 madia Sándor. Népszava, 1908.
 III. 15.

parázslík: „ . . . az ország más vi-
 dékein csupán parázslott a tűz s
 helyes intézkedésekkel el lehetett
 volna fojtani.” Acsády Ignác: A
 m. jobbágy. tört.

szorunkodik: „A sok ember . . .
 reszkette szorunkodott egymás mel-
 lett.” Csizmadia Sándor. Népszava
 1908. III. 15.

szutykos: „Néhány szutykos pipa-
 szárt rakott ki az asztalra . . . ”
 Mikszáth Kálmán. A Hét, 1908.
 III. 15.

udvaros: „Az udvaros menjen át a
 zsidóhoz és mondja meg neki . . . ”
 Lovik Károly. Az Ujs. 1908. III. 19.

verhetnékem: „Aztán kit verjek meg,
 ha rám jön a verhetnékem . . . ”
 Vulpes. A hét, 1908. III. 15.

visszaravaszzkodik: „Miután vissza-
 nyerte, visszarávaszkodta az éle-
 tet . . . ” Ambrus Zoltán. Uj Idők,
 1908. III. 15.

Kolozsvár. KRISTÓF DOMOKOS.

IRODALOM.

I. Orvosi nyelvművelés.

— *Nyelvtészeti Tanácsadó*. Orvostudományi írók használatára kiadta a Magyar orvosi könyv-
 kiadó társulat. Csapodi István, Imre József, Lenhossék Mihály, Székely Ágoston javaslatainak
 felhasználásával szerkesztette Jandrássik Ernő. Gyoma, 1908. Kner Izidor sajtójának nyomása. —

Amily örömmel adtunk hírt a katonai nyelvművelésnek helyes irány-
 ban való megindításáról, époly örömmel üdvözljük az orvosi nyelv terén
 megindult üdvös mozgalmat, mely szintúgy mint amaz a Magyar Nyelvör

hirdette elveket követi. Igaz, hogy az orvosi magyarság megjavítása érdekében már eddig is több történt, mint a katonai nyelv terén. Különösen Csapodi István buzgólkodott ez irányban évtizedek óta a M. Nyr.-ben és másutt közölt cikkeivel és munkáival; azonkívül Barts K. már tett kísérletet egy egész orvosi Antibarbarussal, a Középiskolai Múszótárban is megrostáltuk az egészségügyi műszókat. Újabban pedig többen idevágó értékes anyagot gyűjtöttek a régiségből s a népnyelvből.

Az érdekes és értékes füzetnek, amelyről ezúttal hírt adunk, anyagát összehordani segítettek Csapodi István, Imre József (néhai Imre Sándor fia), Lenhossék Mihály és Székely Ágoston. A szerkesztést a helyes irányú nyelv-művelésért régóta buzgólkodó Jendrassik Ernő végezte. Célja az, hogy irányítónál szolgált az orvosi könyvkiadó vállalat dolgozótársainak. A füzet három részre oszlik; tartalmukat ezek a címek jelzik: I. A magyar műszókról. II. Szóítvási hibák, németesség. III. Idegen szók, latinosság. Szépen mondja a bevezetés: „A nyelv voltaképpen a gondolkodás módja, módszere; a tudományos bűvázkodást éppen az élő nyelveken való tárgyalás termékenyítette meg. Kétségtelen ezek alapján, hogy minden önálló nyelv a gondolkodás önálló módszerét jelenti, amely, ha közvetve is, a tudományos gondolkodásnak új irányt adhat. Erre azonban magyaros magyar nyelvre volna szükség, nem olyanra, amilyent most jónak véelve használunk, amelynek a fele rosszul egyeztetett latinosság, a másik fele pedig németesség”. Az I. részben össze vannak állítva a legfontosabb orvosi műszók, illetőleg a hibás képzések kifogástalanokkal helyettesítve, pl. *agy: agyvelő; hörg: tüdőcső; vér: vérbő; bővérű, vérmes; vérszegény: vérefogyott, kevésvérű, vértelen; vény: rendelvény, orvosi r.* stb. (A „cikk: cikkely” cikkhez megjegyzem, hogy a *cikk* szóalak a népnyelvben is megvan.) A II. részben szó van a szórendről, a többes szám németes használatáról, németes igékről és igekötőkről, a határozókról stb. A III. rész az idegen, leginkább a latin műszók alakjait bírálja.

A II. s a III. részben itt-ott túlzásokkal és pontatlanságokkal találkozunk. Az érdekesebbeket sorra vesszük.

A 16. lapon ezt a kifejezést *az ajtót betenni* németességnek bélyegzi a szerkesztő s megjegyzéseit evvel a tréfás gúnnnyal fejezi be: „Tedd be az ajtót? Tedd be a szádat!” Ez olyan nyilvánvaló tévedés, hogy alig kell cáfolni. Már legrégebbi magyar evangéliomunk azt mondja, hogy *ajtó betéven* imádjuk Istenünket, s Petőfi is így szól Arany Lacihoz: „Szájadat betedd s nyisd ki füledet!”

A 18. lapon azt írja: „Hibás a többes a *némely, sok, mindama, számos, többi, csekély, közös* stb. szó és a legfelső fok után is (pl. *a legnagyobb hibák, a legtöbb szók*). Példa: az ujfeszítőknek csak kevés hatásuk van h. hatása van”. Már pedig sem a *csekély* szó, sem a felső fok nem zárja ki a többes számot. *Csekély hibák* és *a legnagyobb hibák* mindenképen kifogástalan szerkezetek. Az utolsó példában is *hatásuk* sokkal helyesebb mint az ajánlott *hatása*; különben a *hatásuk* nem is a hatás többesét fejezi ki, hanem az ujfeszítőkét (a hatás többségét ez fejezné ki: *hatásaik* v. *hatásai*). — Egy pár sorral alább azt írja: „Ha a mondatoknak csakugyan közös az *alanya*”. Itt is jobb: *az alanyuk*.

A 20. l. a *mutat* és *mutatkozik* használatát németesnek tartja az

ilyenekben: a köpetvizsgálat gümőkórra mutat; az örültség jelei mutatkoztak. Az én nézetem szerint mind a kettő kifogástalan. Az első helyett a szerző nem említ más, jobb kifejezést (igaz, magyarosabb ízű volna: gümőkórra *vall*), a másik helyett nem alkalmas az ő ajánlotta két ige: „*támadtak, kezdődtek rajta*”. A 23. l. is azt ajánlja: „*nyelvét mutassa h. öltse ki*”; amaz se hiba, nem is mondhatni, hogy a kettő egészen egyre megy. Több más kifejezés is méltatlanul került a németes igék jegyzékébe, így pl. *át-néz, átolvas, előáll, beáll.* — „Végre valamennyi *-írozni* és *-írozás* feltételül tilos” (24). Egy párt mégis talán ki lehet venni a tilalom alól; hisz a *masíroz* és *egzercéroz* a nép nyelvében is rég meghonosult (l. Nyr. 8:299).

Igen helyes tanács (26. l.), hogy „*miután-t* ne használjunk mint okhatározót, hanem csak mint időhatározót”. Az azonban túlzás, mikor így fejezi be a szakaszt: „De még az *után* értelmében is németes az ilyen mondatban: a beteg elment, miután sebe begyógyult h. a beteg elment sebe gyógyulása után”. De hát akkor melyik időhatározásban helyes, ha még ebben se? — U. o. nagyon is általánosítva mondja: „*után* az időjelzésben hibás, ha a jövőről van szó, helyette *mulva* van helyén”. Vö. *husvét után* vissza fogok térni, *szület után* beköltözünk a városba.

27. l. „Kírvó németesség az *ügy* használata a feltételező mellékmondat után következő főmondat elején. Pl. a mi a terapiát illeti, *ügy* (so) arra kell törekednünk”. Ez csakugyan rossz szerkezet, csakhogy ez nem föltételező mondat. Ámde a következő lapon csakugyan a föltételező szerkezetről van szó: „Rossz a *ha—ügy*; a *ha* csak az *akkor*-ral rímel, de a legtöbbször sem az *ügy*, sem az *akkor* nem szükséges”. Már Arany János is megírta a Nyr. 1. évfolyamában, hogy nincs igazuk azoknak, akik *ha* után az *ügy*-öt hibáztatják s csak az *akkor*-t helyeslik. Egyik nyelvjárás ezt, a másik amazt használja. Ámde Jendrássik (uo.) az *akkor*-t is helyteleníti: „*akkor*, pl. *ha* a gümös folyamat előre haladt, akkor kénytelenek vagyunk... az *akkor* felesleges. Ez a tautologia igen gyakran fordul elő. A *ha—akkor* különben is helytelen, helyes az *amikor—akkor*, vagy a *ha* egyedül”. Már pedig mindenki érezheti és tudhatja, hogy a *ha—akkor* tökéletesen helyes és közkeletű kifejezés mód.

Legtöbb kifogás érheti a III. részt, mely általában is egy kissé zavaros és tévovázó. A szerző azt akarja, hogy a latin műszókat ne latinos alakjukban vegyük át, hanem csak úgyszólván a gyökertüket tartsuk meg, a atin szóvéget pedig egy-egy alkalmas magyar képzővel helyettesítsük, pl. *immunis* helyett mondjuk *immunos*, reális h. *reális*, klerikális h. *klerikális*, individuális h. *individuális*, ambulans h. *ambuláló*, arrogans h. *arrogáló*, kompetens h. *kompetáló* stb. stb. Ez nyilvánvaló túlzás és nyilvánvaló tévedésen alapszik. Sokszor hangoztatták ugyanis a nyelvészek, hogy *ha* át kell is vennünk egyes idegen szókat, ne vegyük át családostul, ne mondjuk pl. a német *Telephon, telephonieren, Telephonistin* példájára: *telefon, telefoníroz, telefonista*, hanem vegyük át az egyiket és alkossuk meg belőle a többi a magyar szóképzés alkalmas formáival, tehát *telefon: telefonoz, telefonos kisasszony*. És ezt az eljárást, amellyel számtalan idegen szóalaktól szabadulhatunk, igen sok esetben könnyen alkalmazhatjuk, mint Jendrássik példái közt is helyesek: *hysterikus* h. *hiszterias*, reumatikus h. *reumás*, „igazában *csúzos*), logikus h. *logikai*, fiziológikus h. *fiziológiai*, pesszimiz-

tikus h. *pesszimista* (pl. pesszimista fölfogás), naturalisztikus h. *naturalista* (pl. naturalista regény). De már ha az olyan rég meghonosult latinos alakok ellen küzdenénk, minő a *katolikus* vagy *luteránus*, akkor szélmalmok ellen harcolnánk (a szerző a *pápista* és *lutherista* szokat ajánlja helyettük, holott ezek is csak idegen képzésűek). Azt még éppenséggel nem szabad, hogy a latinból csak a „szógyököit” szakítsuk ki (32. l.): *immunis*-ből *immun*-, s aztán ebből *immun*-os. Ez ellenkezik a természetes nyelvfejlődéssel. Az idegen szónak nem hagyjuk el a végét, hanem legfőllebb megtoldjuk még egy hasonló értékű magyar képzővel, pl. *kocsmár*-os, *mészár*-os (az Ehr.-kódex a latin *caritas*-ból *karitás-ság*-ot csinált) stb.

Ezenkívül is sok apró tévedés van a III. részben, de mindezek a kifogások nem sokat vonnak le a füzet értékéből. Bizonyára tisztító és termékenyítő hatása lesz. Szerencsét kívánunk hozzá mind a magyar nyelv, mind a magyar orvostudomány érdekében.

SIMONYI ZSIGMOND.

II. Magyar nyelvtan franciák számára.

I. Kont: *Petite grammaire hongroise*. — Jules Groos, Paris, 1908.

Azt hiszem, még a gyakorlati célt szolgáló nyelvtanok megítélésében se lehet a tudományos szempontot egészen szem elől téveszteni; mert hiszen az ilyen nyelvtan is felöleli a nyelvnek szinte egész rendszerét, s bár anyagának elrendezésében minduntalan kénytelen a gyakorlati célnak engedményeket tenni, az egyes kérdések megvilágításában a nyelvtudomány eredményeit nem mellőzheti. De Kont nyelvtana az ilyen bírálatot is megbirja. Tanultsággal és lelkiismeretes gonddal megírt munka, amelynek több érdekessége van annál, hogy nyelvünket a francia nyelv világánál mutatja be, s hogy e tekintetben az egyetlen számbavehető mű. Bár a szerző előszavában hangsúlyozza, hogy egyedül a gyakorlati cél vezette, mégis úgy látszik hogy a tudomány forrásaiba való mélyedés ezt az elvet itt-ott öntudatlanul elfelejteti vele, mert egyes részeiben olyan bő a nyelvtani fejtegetés, hogy még azok a művelt emberek is, akiknek ez a könyv első sorban íródott, Kont hallgatói az egyetemen, alig tudják a nyelvtan fordítási és olvasási szövegei alapján teljesen megérteni. Viszont egyes kérdések megvilágításában (ikes és szenvedő ragozás stb.) kár volt, éppen a könyv művelt közönségére való tekintettel, hogy a történeti szempontot a szerző figyelmen kívül hagyta, ahol pedig ügyelt rá, nem egyszer tévedésbe esett. Mindezek azonban csak olyan kifogások, amelyek ennek a kis könyvnek nagy értékéből nem sokat vonnak le; a magyarul tanuló francia igazán jó nyelvtant kap a kezébe, amely anyagának helyes elrendezésével és a két nyelv különbségeire való világos utalással tanulmányaiban megbecsülhetetlen kalauza lesz.

A könyvnek első része a magyar hangokat ismerteti és veti össze a francia nyelv hangjaival; ugyancsak ebben a részben nagyon helyesen mindjárt megemlékszik a magyar nyelvet az indogermán nyelvekkel szemben annyira jellemző hangzóilleszkedésről. Aztán a tulajdonképeni nyelvtant adja, 40 leckében, megfelelő fordítási gyakorlatokkal s végül az egészet megtoldja rövid magyar-francia és francia-magyar szójegyzékkel. Engedje meg a szerző, hogy gyakorlati szempontból is felhívjam a figyelmét néhány

apró fogyatkozásra. A hangtani részben általában jól írja le a magyar hangokat, de szinte érthetetlen, hogy a nyílt *e-t* egészen kifeledte közülök. — Aztán úgylátszik, hogy a szerző magyar nyelvérzéke a hosszú külföldön való tartózkodása következtében nem egészen biztos: magyar példamondatai közül nem egy, bár a szerző az élő nyelvből valóknak tartja őket, idegenszerűen hangzik (pl. *j'ai un livre*: könyvem van, *j'avais une maison*: házam volt e h. van könyvem, volt házam; aztán a szenvedő igeragozás példáinak jó része.)

Ismétlem, ez a könyv, amelyben csak így böngészve lehet apróbb fogyatkozásokat találni, igen hasznos és igen gondos munka.

KERTÉSZ MANÓ.

NYELVMŰVELÉS.

Az új magyarság gyomjaiból. (Szemelvények az Az Ujság VI. évf. 78. számából). 12. l. („A hét.”): „következik a pointe: magunkban bizzunk! De *mire fel?* kérdezhetné a tanácsos”. A „*mire fel?*” ha nem sajtóhiba, hát valami ujdón sült germanizmus. — 13. l. („saját tudósítótól”): „N. a a család bérházait kezelte s *azok jövedelmét* (= *jövedelmüket*, l. Simonyi, Helyes Magyarság 81. l.) takarékpénztárba helyezte”. — 19. l. („Tengeren”, elbeszélés): — „De igen — mondá a leány, s *magában* jól esett a kapitány féltékenysége” (azt akarja mondani: nem árulván el, hogy jól esett neki a kapitány féltékenysége. Ugyanez a kifejezés helyesen alább, így „fogadkozott Bianca *magában*”). U. o. „hát csalhatnak az ön szemei?” — „Az én szemeim?” — Igen, Bianca, a *szemei* azt mondták” sat. (Nézz, rózsám, a *szemeimbe*?! L. Sim. H. M. 70. l.). — U. o. (Innen-onnan) „vita kerekedett *a felett*” (= arról). — 20. l. „helyesebb volna előbb a munkaadók szervezeteinek munkaközvetítésével kísérletet tenni” (= tenni kísérletet.). — 21. l. „kiszámíthatatlan az új találmány nagy *hordereje*” (= fontossága). — U. o. „a melyeket a levélhordók ismét a feladónak *kézbésitenék*” (= kézbesítenének v. adnának a kezébe). — U. o. „megszüntetni a könyvelési rendszerek azon szerteágazását, a melyek *révén*” (= amely miatt, a melynek következtében, — vö. Magyar Nyelv folyóirat 2:16. stb.) a pénzüintézetek könyvvitele — útvesztővé vált”. — 33. l. („Irta egy másik tanár.”) „a tanárság — hangosan *fajdul fel*” (= feljajdul) a tarthatatlan állapotok miatt”. U. o. u. az: „az ország kulturája keservesen *fogja megérezni*” (= meg fogja érezni), ha” sat. — U. o. („Katonai ügyek”) „nem érdektelen dolog, ha néhány véleményt közelebbről veszünk szemügyre” (= szemügyre veszünk). — 34. l. („Katonai ügyek”): „néhány újítást *vezetnek be* (einführen) tüzéségünk szervezetébe (= tesznek . . . ben). — U. o. „a *magasabb* (= nagyobb) ujonclétszámot”. — G. admirális a hadihajók építkezésénél (= építésében) az egyik rendszerről a másikra tér át”. (Vö. Sim. H. M. 31.) — „A franciák túl következtetlenséghez (= nagyon is köv., semhogy . . . sat.) — „Franciáországának ez a . . . csatahajója 1895-től (= ből) származik” (= való). — 33—34. l. (Arányi Miksa tárcája: „Az író joga.”): „Az az ujság, a mely *bevezetné* azt a szokást, hogy” (= olyan új szokást kezdene, hogy . . .) — „vajjon ez *nem-e* havi folyóirat?” (= nem . . . folyóirat-e?). — „Az igaz-

gató, ki egyúttal *Mirbeau* (= M.-nak) jó barátja is, felkérte az író, hogy . . . a cselekményt módosítsa olyképpen, hogy mindenki ne ~~ne~~ mutathasson (kimaradt: *rá*) ujjal *ama halhatatlan* (= annak a halhatatlannak a) képmására, a ki *előhaladott kora ellenére* (= korosabb létére) fiatal és szép feleségét felhasználta arra, hogy részére pénzt kérjen kölcsön". (A mondat-szerkezet is szörnyen halmozott itt!). — „Az író (= az írónak) feladata és hivatása is *benyomása* (= benyomásának), *tapasztalata* (= tapasztalatának) és *képzelve* (= képzelmenek) hű leírását közölni". — „Az *alak* (= alaknak) természet után való lefényképezése sokkal nehezebb" (V. ö. Sim. H. M. 35. l.) — „a *legmagasabb* (= légfelső) osztályokhoz tartozó két úr". 37—38. l. („Egy szerencsétlen asszony"): „Igy történt, hogy a *sokat* (= sokaktól) csodált Jankának . . . sohasem volt vagyona, és bátyjával meghasonlott. *Erre* (világosság kedvéért itt helyesebb kitenni magát a főnevet: bátyjára) egyik szolgája végtelen befolyást gyakorolt". . . . „Minden támogatást *nélkülözve* (= semminemű támogatásban nem részesülve) kénytelenek voltak Stewarték szerényebben élni". . . . „Az önfejű Douglas lord csak akkor, mikor élete végét érezte, másította meg . . . makacs magaviseletét" (= csak akkor másította meg makacs magaviseletét, amikor sat. L. Simonyi, Helyes Magyars. 40. l.) . . . „Igy teljesült Janka halála után *annak* (= az ő) óhaja". . . „Azt hinnék, hogy az ügy ezzel be volt fejezve. De az *távolról* sem (*nicht im entfernten*) történt, sőt ~~csak~~ most kezdődött". . . . „Csak Delamarre orvosnak nevét (= orvos nevét) tudta megnevezni". . . . „számos embert talált, kik a *Stewartokkal* (= aki Stewartékkal) találkoztak". . . . „a legtöbb történetíró *osztja ezen nézetet*" (osztozkodik e nézetben). — 38—39. l. („Nők világa"): „A tanítónők 56 % -a egy *éven belül* (innerhalb eines Jahres: egy év alatt; Sim. H. M. 24.) egyetlen napot sem mulasztottak (= mulasztott), 74 % -a pedig egy évben három napot mulasztottak". „célja megvédeni őket az izzasztó otthoni munka *elől*" (= munkától). . . . „beszüntetni (*einstellen*, = megszüntetni) a vásárlásokat az olyan üzletekben, ahol vétnek a munkásnők érdekeik (érdekei) ellen." — 39. l. („Porcellánokról"): „mellette egy katona áll s legyezővel hessegeti el a legyeket ura *felől*" (= urától v. uráról). — „A ki valaha megnézett (kimaradt: *egy*) Kinában készült . . . festményt". — 40. l. („Rétegezett gyümölcsmagvak vetése"): „A . . . magvakat tavasszal meg kell nézni s a *mennyiben* (insofern, helyesen: *ha*; l. Sim. H. M. 46.) csírázni kezdenének, . . . elvetjük a szabadba *azokat*" (= elvetjük őket).

KOMÁROMY LAJOS.

Magyar beszédünk.¹ A B. H. közölte e rovatban a *Nyelvőrnek* ama mulatságos cikkét, melyben kifigurázta a művelt magyar középosztály nyelvét. A *Nyelvőr* körülbelül százhusz nyelvünkbe becsempészett, nyakatekert idegen szavat közölt cikkében, de bizony tizszer annyi is van. Mi hirtelenében még hétszer annyi olyan, többnyire német szavat sorolunk föl, melyet í széltnében használ a középosztály.

Talán mindjárt az elején említhetjük a *vexlit*, melynek láttára a leg-

¹ Hajtmann Etelka cikkét (a múltévi Nyr.-ben), amely a városi középosztály nyelv zagyalékát mutatta be, több napilap s több iskolai hetilap átvette. Mink viszont átvesszük itt azt az érdekes folytatást, amely a B. H.-ban jelent meg névtelenül.

több apa *paff* lesz, (hogy egészen e nyelven beszéljünk), a következménye pedig, hogy a hitelezők *genzemarsban* vizitálnak nála. Hja, persze ide viszi az embert a *forpász*, *cupász*, *besszer*, *blind*, *káfolás*, *brennolás*, a *sampányer*, a *snapsz*, a *tréber*, a *glázi*, a *krigli*, a *stibli*, a *knikebain*, nem is említve a sok *spriccert*. No, de nem folytatjuk a *Nyelvőr* módján, hogy az utánpótlás nyavalyájába ne essünk, hanem egyszerűen fölsoroljuk a még nem említett közkeletű idegenséget, jórészt német szavakat.

A *konyha* mindjárt nagy bokrétával szolgál. Ott minduntalan cseng-zeng az ilyen szó: *rörni*, *dunszt*, *auszgzusz*, *snidling*, *veidling*, *beherli*, *virslí*, *krénvirslí*, *knédli*, *kuglóf*, *kompót*, *zeller*, *aufauf*, (felfujt), *koch*, *nikkerli*, *smarn*, vagy *smarni*, *zulc*, *gussz*, *szaft*, *nudli*, *cuspájz*, *roszprádlí*, *karmenádlí*, *prézli*, *spinát*, *pejsli*, *ress* (a pecsenye), *gábelfrűstük*; ott *dinsztelnek*, *kernvájh* tojást főznek, mindez pedig a magyar *koszt*. Kiegészíti ezt a cukrász az ő *cviibakjával*, *rolnijával*, *holipnijával*, *vaffnijával*, *pusszerlijával*, *indiánerjával*, amiből a magyar leányok és asszonyok szívesen *nassolnak*. De ad elég német nevű ennivalót a bolt is: *veknit*, *kiflit*, *rusznit*, *kvarglit*, *parizert*, *ringlit* (dobozban levő hal), *pfefferohnét*, (peveroni olasz szóból németesítve), ami akármilyen *pájlziban*, vagy *bumszti-pincében* is nagyon *smakkol* a magyarnak.

Nem csuda ezután, ha a him-kanári törvényes magyar neve *mandi*, a nőstényé *weibi*. A leányka gyakran *mauzi*, *krédli*, sőt *bászli*, *csapperli*, és néha *trampli*, az ifju pedig *gigerli*, *stuccer*, *stenker*, *krakéler*, *flasztertréter*, *spiller*, *haudégen*, *fírtli*, sőt *gimpli* és *trottli*. Ez ifjak közt nagyon sok a *raplis*, a ki mindenféle *stiklit* csinál és csak *bumliz* egész nap, vagy *duellál*, miközben kap, vagy ad egy kis *kracnit*. Némely *landpomarancs*, akinek jó *mundstiklije* van, nagyon megszólja őket, de az ilyesmit *galgenhumorral* fogadják, mert tudják, hogy a lányos mamák szívesen elcsipnék a *frakseszlijüket*, ha lehetne. A lányok *svermolnak* értük, mert kitünően járnak a *valcert*, nagy *spászmaherek*, mindjárt *sturmolnak* s úgy *frappirozzák* a kisasszonyt, hogy az kénytelen a *fehher* mögé bujni. Természetesen gyakran *foppolják* a lányokat, de megharagudni nem szabad, mert nagy az *anhangzlijük*. Egyébként néha *puccert* is kapnak, de olykor *cvikipuszit*, mely esetben a mamának reménye támad, hogy leányát, noha most a *mitesszerek* kissé eléktelenítik, szerencsésen *anbringolhatja*.

Ilyen népszerű szó a *stréber*, a *svindler*, *svindli*, a *kunszt* és a *kunsztstikli*, a lakosság egy részében az *unberufen*, amit akkor használnak, mikor valakiről jó hírt hallanak, vagy mondanak, az *ámpli* (ámpolna), a *gzindli*, a *fírnájsz*, a *reizemarsal*, a *gummirádlis*, a *bliccel*, a *kiszli*, a *bumlivonat*, a *cakni*, a *hakni*, a *sófli*, a *rigli*, a *hózedli*, a *pumpol*, a *gemacht*, a *gilt*, a *grószpapa*, a *grószmama*, a *berukkol*, a *grifli*, a *cirkli*, a *kripli*, a *radirozni*, a *trapp* és a *trappolni*, a *muff*, a *puff*, (a ruha ujján), a *smukk*, a *mancssetli*, a *kráglí*, a *kravátli*, a *pacni*, a *csinákli*, a *rékli*, a *rokk*, a *brózcicer*, a *ziccer*, a *kibic*, a *rumli*, a *cipfli*, a *ficli*, a *bretli*, a *vacsní*, a *kapli*, (cipő orra), a *grosli*, a *biszli*, a *flaszter*, a *spulni*, a *sottis* kelme, a *strózsák*, a *frocliroz*, a *vicc*, a *procc*, a *snájdíj*, a *vaffenrokk*, a *stráf*, a *sróf*, a *trafálni*, a *rattler*, a *pincsi*, a *pezszli*, a *stróf*, a *kaccantis*, a *kamásli*, a *mázli*, (a népszerűség egy részében), a *jäger*, a *smukkasztzni*, a *smirgli* és *smirglizni*, a *simli*, a *sziivarspitz*, a *practli*, a *bremzol*, a *krántig*,

a *flanc* és *flancol*, *krenkol*, a *flangiroz*, a *klopfol*, a *traccsol*, az *auf sibol*, a *gönnol*, a *bergfex*, a *fixundfertig*, a *pikkje* van valakire, a *pehhje* van valakinek, meg a *vinket* ad a barátjának, az *abcug*, a *mismás*, a *némlich*, a *leider*, a *krévinkli*, és a *vinkli*, a *prakkolni*, *stempli*, *spászfögel*, *pehhfögel*, *rámol*, *paccer*, *klekszni*, *griff*, *suvix*, *vádtli*, *pakk* és *pakkolni*, *fehtolni*, (koldulni), *stiglic*, *überciher*, *pertli*, *hózentráger*, *verkli*, *fiszlirozni*, *slejer*, *vurstli* (a Városligetben), *hecc*, *kugli*, *vandli*, *pub*, *bisszig*, *jakli*, *kapszli*, *vikszol*, *stander*, *bauernfenger*, *pucérj*, *fakszni*, *slepp*, *puffer*, *copf*, *sopp*, *stekli*, *pukli*, *klappol*, *svung*, *franzli*, *luftballon*, a *klaccs*, a *klaccsbruderrel* és *sveszterrel* s a jó Isten tudja még mi. Még az ilyen népszerűtlen szavak is közkeletűek: *rizli*, *frizli*, *sarlah*. És folytathatnók a felsorolást még sok hasábon át, mert a magyar közönség annyi fölösleges, torz idegen, főleg német szavat használ, hogy szinte fuldoklik áradatában a magyar nyelv.

(1907. IX. 21.)

BUDAPESTI HÍRLAP.

A jövő idő. Iróink és szónokaink nagyon is sűrűen élnek az egyszerű *ír* igealak helyett az összetett *íni fog* alakkal. Ennek a használatnak elrettentő példájául szolgálhat egy részlete annak az országgyűlési beszédnek, melyet Zichy János gróf mondott 1905. november 9-én. Pedig Zichy gróf az országházának gondosabb szónokai közül való. A kérdéses rész így hangzik: „A tanácsot majd az idő, a tapasztalat *fogja megadni*; *meg fogja adni* az a pillanat, amelyben *be fog kelleni vallani* azokat az ígéreket, amelyeket a miniszterelnök úr tett, *meg fog kelleni tölteni* azokat a kereteket, melyeket a miniszterelnök úr programbeszédében adott reális tartalommal.” Ilyen szőrt nyeteg *be fog kelleni váltani*-féle kifejezéseket kellett használni a *fog* erőltetése miatt, holott a nélkül az egész mondat egyszerűen így lenne: A tanácsot az idő, a tapasztalat adja majd meg; megadja az a pillanat, amelyben be kell váltani a miniszterelnök úr ígétét, meg kell tölteni azt a keretet stb. — Erről a hosszadalmas, nehézkes *fog*-os jövő idő használatáról a rövidebb egyszerűebb népies szerkezet kedvéért le kellene szoknia az irodalomnak.

(Tapolca.)

BUZÁS DEZSŐ.

MAGYARÁZATOK, HELYREIGAZÍTÁSOK.

Plajás. Ezzel a nyelvtörténetünkben eddig ismeretlen szóval először az Erdélyi Múzeum Levéltárának „Apafi Mihály jegyzőkönyve” című kéziratot kötetében találkoztam. Rendesebb *plajás* alakján kívül előfordul *pléás* ejtéssel is, valamint megvan mind a két alaknak *-ság* képzős hajtása is: *plajásság*, *pléásság*. Az adatok a következők:

1) 1667: „Porumbáki Fü *Pleas* [azaz: fő-pléás] honor[arium] . . . Porumbák vidiki fü *Plajas* administralt honor. fl. 20//.” (Apafi M. jk. 4b. l.)
 1668: „Alsó Perombáki fő *Plajás* honorariumát fl. 20//. Mardsinai Bóér János az negy Summas faluknak fő *Plajassa* adta honorariumat Dutka penzt fl. 10//.” (6. l.) „Három fő *Plajasok* honorariumat fl. 45//—” (uo.). „Minden fő *Plajás* uj esztendőben tartozik adni tiz tiz forint dutka penzt, avagy

Poltura penzt fl. 15//." (7. l.). 1670: „Harom fü *Pleasok* atta honorarium hat tallerokkal edgyütt teszen fl. 45//—" (8b. l.). „Boer Miklos küldött Radnothra *Plajasok* honorariumjat fl. 48//—" (9b. l.). „Item *Plajasok*. -s-Boer leveltül adót penzt fl. 75" (15. l.). 1670 kör.: „Minden Fő *Plajás* ujj esztendőbenn tartozik adni fl. 15" (13. l.).

2) 1667: „Harom fü *Plajasagru* honorariumot fl. 45//. Papok adajat fl. 50//. Boer Janos fü *Pleassagru* honor[arium] fl. 15//." (4. l.). 1668: „Mardsinai Bóér János [adott t. i.] *Plajassagbeli* birságh penzt fl. 38//—" (6. l.). 1671: „Administraltt Birsag penzt fl. 74//— Kett *Plajásság* honor[ariumját] fl. 30//—" (10. l.).

Legelső gondolatom az volt, hogy e fogarasvidéki gazdasági följegyzésekben fennmaradt szó csak oláh eredetű lehet, s az oláh szó jelentéséhez képest fogtam föl értelmét is. Közben Takáts Sándornak „Műveltségtörténeti közlemények" című cikksorozatában is (Századok 1908. évf. 332—333. l.) említve találtam a szót, még pedig a régi jobbágyvilág ismertetésében s ugyancsak fogarasi iratokból idézve, már ahogyan e műveltségtörténetirónk a régi műveltségi szókat idézgetni szokta. Ő ugyanis — nyilván a latin szövegekben előkerülő *plajasones* (vö. *huzarones* < *huszár*; *acones* < *akó* stb.) konyhalatin szóalaknak latinos olvasásából indulva ki s a dolog után tovább nem kutatva — egyszerűen *plájás*-oknak nevezi a mi *plajásainkat*, s minthogy a történetirók szokásos eljárása szerint minden idézetét mai helyesírással közli, nem állapíthatjuk meg: forrásaiban is ékezetes-e az első szótag vagy nem. Hogy azonban *plajás* és nem *plájás* volt az igazi régi ejtismód, azt több fontos körülmény igazolja.

Először is a mi elég nagy számú és pontos idézeteinkben az első szótag sohasem fordul elő ékezetes *á*-val, a *plajás*, *plajásság* írásmód azonban többször előkerül. Másodszor a *plajás* ejtés mellett szól a Tájszótár tanúsága, amit Takátsnak is módjában lett volna figyelembe venni. A szó ugyanis ma is él oláhos vidékek (Brassó vm. és Arad) magyar nyelvében, még pedig *plajás* és *palajás* alakokban, melyek a mi nézetünk mellett bizonyítanak. Legfontosabb bizonyíték azonban magának az illető oláh szónak alakja és ejtismódja.

Színnyei már kimutatta a *plajás* tájszónak oláh eredetét „A magyar nyelvbe átvett oláh szavak" című szófejtő dolgozatában (Nyr. 23: 483. *pala-jás* alatt). A szó eredetije az oláh *plăiăs* „montagnard, garde des frontières des montagnes" (Cihac: Dictionnaire d' étymologie daco-romane. Éléments slaves, magyars stb. 260. l.). A szó hangsúlya a második tagon van, első tagjának magánhangzója pedig rövid. Ez a rövid oláh gutturalis (velaris) *ă* hang (vö. Tiktinnél a Gröber-féle Grundrissban, I. 441) egyszersmind a magyar *pléás* változatot is megmagyarázza. Színnyei dolgozatából ugyanis azt látjuk, hogy az oláh *ă*-nak a magyarban részint *a*, részint *é* felel meg. Pl. oláh *mălaiu* ~ magy. *maláj*; ol. *mătasă* ~ magy. *matász*; ol. *nănaş* ~ magy. *nanás*. Másfelől: ol. *găleată* ~ magy. *gélyáta*; ol. *cătran* ~ magy. *kétrán*. (Az oláh szókat Ghetie szótárának írásmódjával írtam.) Ezek szerint tehát az oláh *plăiăs*-ból is (Cihac) *plajás* is, meg *pléás* is válhatott. Ez utóbbira nézve a *j* hiánya alapján (e. h. *plējás*) arra is gondolhatnánk, hogy talán magában a magyar ejtésben fejlődött ki utóbb, olyan változással, mint *kéált* az eredetibb *kajált*-ból (l. NySz. MTsz.), *rěa* az eredetibb **rajá*-

ból (vö. *raj-t-am*, **rajól* <-ról>). A *plajás* másrészt a mai népnyelvben a rendes ejtéskönnnyítő változással *palajás*-sá változott (vö. *plajbász* > *palajbász* stb.). Mindezekből világos, hogy a Takáts-féle *plájás* ejtés valószínűtlen.¹

Ami a magyar *plajás*-nak régi jelentését illeti, az egybevág oláh eredetijének fönti értelmével, valamint a MTsz.-ban följegyzett ör-féle jelentésekkel. Egy 1711-iki latin irat Takáts idézete szerint azt mondja: „*plajasones* seu *semitarum custodes*“ (Század. 333. l. 4. jegyz.), amiből következik, hogy a *plajások* a mezsgyék és ösvények őrzői voltak. Takáts egyébként havasi kerülőknek mondja őket. A MTsz.-beli 3. jelentés: „a gombózásnál az ütésre szolgáló gomb v. domborúra kiveret régi pénz“ az ör-féle jelentéstől igen messze áll, és mint átvitelt sem tudom belőle megmagyarázni.

ZOLNAI GYULA.

Pungur Gyula gyűjtése.² . . . De még másra is biztattam és reá is vettem. Kimondhatatlanul bántott az az — állítólag — „magyar tudományos nyelv“, amely akkor a természetrajzi irodalomban uralkodott és minden ép nyelvérzéssel bíró embert meggyötört, sokakat elundorított, az oktatás terén pedig kimondhatatlan nagy kárt okozott. A feladat az volt, hogy vissza kell térni a nyelv ősforrásához, a nép nyelvéhez, annak természetrajzi szókincsét össze kell gyűjteni és evvel kell kiszorítani a nyelvújítók anyagát; ha nem is jut minden alakra, minden fogalomra népies magyar szó, az nem baj, mert a gyűjtött népies alak megnyilatkoztatja a nyelv szellemét és jelöli az utat, a módot az alkotásra, mely a nyelv szellemének megfelel. Pungur Gyula a népnyelv természetrajzi, különösen állattani anyagának gyűjtéséhez hozzáfogott 1868-ban és folytatta a gyűjtést 1907-ig, tehát közel negyven évig; az utóbbi időben már rendezgetve az anyagot, küzködve a formával, amelyet a nagy tömegnek adnia kell, hogy könnyen kezelve, biztosan adjon felvilágosítást. Pungur Gyula gyűjtött a Székelyföldön, de leginkább a nyelvileg oly színes Szilágyságban, azonkívül az Alföldön, és felhasználta a tanítók körében szerzett összeköttetéseit is. Az ősfoglalkozások körében engem is támogatott.

Élete főművének, életcélnak azonban a Magyar Állatnevek című művét szánta és arra készült, hogy emberileg kimerítőt nyújtson. Arra készült, hogy az élő népnyelv közvetlenül gyűjtött anyagán kívül felhasználja java szótáraink, a kódexek és az újabban napvilágra került „szószedetek“ anyagát is és ne adja csupán a szorosan vett lexikális részt, hanem pótolja meg az állatnévhez fűződő folklorisztikai elemekkel is, hogy a műben a magyarosság

¹ Takáts egyébiránt említett közleményében a régi ejtésmód ellen ennél nagyobb botlást is elkövet, még pedig ugyanazon szóban immár másodszor. A szabados ácsokat ugyanis egy már kimutatott hibával ismét *szabados ácsik*nak nevezi (Század. 334. l.), a régi *cs* értékű *chi* betűcsoportot hibásan *csi*-nek olvasva (Vö. Nyr. 35: 337, 386, 430.) Dehát a műveltségtörténelemre nézve ugyancsak lényegtelen dolog, hogy *ácsok* faragták-e az épületek gerendáit, avagy *ácsik*. Z. Gy.

² Szép emléket állított Herman Ottó (Aquila c. folyóiratában és különnyomatban) nem rég elhalt hűséges dolgozótársának, Pungur Gyulának, akit ifju korában ő nyert meg nemcsak az állat-biológiának, hanem a népies állattani műszók összegyűjtése ügyének is. Az utóbbira vonatkozó részből ismertetés helyett mutatóváltást közlünk. (H. O. cikke függelékül P. Gy. gyűjtéséből mutatónak lenyomatta a rigókra vonatkozó szócsoporthoz is).

szelele teljesen kibontakozzék. Mindazok, akik hasonló irányban működtek, tudják, hogy a nevekhez fűződő népnyelvi anyag a magyarságnál mondhatni páratlan. Ebben buzog a nép bölcsességének élő forrása, ebben nyilatkozik meg leginkább a legnemesebb szellemi sajátosság: a találó hasonlat, a példabeszéd és a legfőbb, a néphumor. Az összegyűjtött népnyelvi anyag roppant nagy és Pungur elég korán érezte meg, hogy azt fel kell dolgoznia — forma dat esse rei! Hitte is, hogy bírja — de a sors másképpen döntött! Ő nem tartozott a tüzes, gyors munkások fajához, akiknél a gondolat röpi, az ítélet villanásszerűen terem, a kettőt rögzítő toll pedig sebesen szárnyal. A szótár anyagát a Magyar Ornithologiai Központ vette őrizet alá, tehát megvan; de hol és mikor akad az az ifjú munkaerő, mely meghozza azt az áldozatot, hogy érvényesítse azt, ami másnak érdemét öregbíti? hol és mikor akad ilyen a mai korban!?

HERMAN OTTÓ.

Korszovágy-dolmány. Simonyi a ruhadarabok között, én a növényalkotórészek között kerestem a *korszovátot* és mindketten csak nagy nehezen, mondhatni összetett bizonyítgatás után jutottunk reá, s arra is csak mostanában, hogy a korszovát a ruhák között valami derék-félét, a növényrészek között pedig külső burok-félét jelent. Pedig a korszovát jelentése, egész mivolta rég tisztába van hozva; a korszovát ugyanis, mint ruhadarab már a millenniumra (1896?) megjelent A magyar viseletek története c. Nemes—Nagy-féle munkában (99. lp.) nemcsak meg van magyarázva, hanem több képen be is van mutatva. Eszerint a korszovát, másképen korszovágy-dolmány a sodronyos vasing fölött használt, rövid, ujj és nyak nélküli, testhez álló, tunikaszzerű, gyakran bőrből készült vagy legalább bőrral bélelt dolmány volt, tehát humeral vagy pectorale, a nép mai nyelvén *derékra való*. Most már kétségtelen, hogy a korszovát (korcovágy, korszovágy stb.) egyenest a német *kurzes wát*-ból származik és mint ilyen lett egyik legmagyarabb ruhadarabunkká, a 60-as évekből is jól ismert derékravalónkká. — Hát a korcos szoknyának nincs valami köze a korcoványos szoknyához és így a korszováthoz és társaihoz?

(Debrecen.)

KARDOS ALBERT.

A csángók eredete. Minthogy jó magam is született csángó vagyok, aki eddigi életem javarészét közöttük — a szülői házban — töltöttem, megismertem, véremmé vált az ott dívó nyelv minden árnyalatával, kifejezésbeli formájával annyira, hogy még ma is ennek a hatása alatt állok és ezt beszélem. Ezek alapján feljogosítva éreztem magam arra, hogy Erdélyi L. értekezésének (Nyr. jan. és febr.) néhány tévedését helyreigazítsam. Hibája először is, hogy a hétfalusi csángókat egy kalap alá vonta. Persze Kolumbán Lajos is így tett, s Erdélyi őt követte. Hétfalu tulajdonkép két részből áll. Egyik része a teljesen egybeforrott Négyfalu, másik része a kevésbé összeforrott Háromfalu. A kettő közötti távolság körülbelül 6 km. Ez a távolság, illetőleg különbség megvan a nyelvjárásban is. Még a kevésbé figyelmes szemlélőnek is lehetetlen észre nem venni azt ez eltérő kiejtést és hangzást, ami jellemző úgy az egyik, mint a másik csoportra nézve. Erdélyi Lajos ezt nem vette észre, de még a többi kutató sem s így követte el azt a hibát, hogy

általánosította azokat a szavakat, melyeket Négyfalun másképen ejtenek ki, mint Háromfalun. Szerinte akkor Háromfalun is így beszélnek: *hojszu, ajszu*,¹ *ij* (így), *új* (ügy), *vigyájj*, *hajma*, *innyen*, *unnyan*, *minnyen* (ilyen, olyan, milyen). Ha annak a háromfalusi csángónak azt mondaná: Atyafi! te így szoktál beszélni! mindenképen tiltakozna ez ellen; mert úgy csak a *gulik*² beszélnek. A háromfalusiak ilyenformán ejtik ki: *hosszu* (igen ritkán *hojszu*), *igy*, *ügy*, *vigyázz*, *hagyma*, *ien*, *oan*, *mien*. Azt sem mondja a háromfalusi csángó: *üssünk a kutyát, látunk a madarat*, hanem: *üssük a kutyát, lássuk a madarat*. Amúgy csak Négyfaluban beszélnek. Erdélyi sok szót úgy írt le, ahogy a hétfalusi csángó sohasem szokta kiejteni. Nem helyes pl. *híták*, *portika*, hanem így: *híjták*, *portéka*. A *val* ragnak, ha az előtte levő szótagban á van, az *a* hangzója mindig *o*-nak ejtődik ki: *lábvol*, *apámvol*, *hátvol* jött bé az ajtón stb. Erdélyi *a*-val írta (*lábva*). A zseb-kendőre egyik faluban sem mondják *kusrova*, hanem *zsebrova*. A *flánér* (és nem *flanér*) sohasem volt mellény, hanem a rendes kabátot helyettesítette. Ma már a németes ruha mindinkább kiszorítja a használatból. Csupán a pusztá ingre véve viselték. A jelenben, különösen télen, használnak u. n. *flánérlájbikat*; de ezek nem a tulajdonképeni flánérok, a formájuk különbözik. A *suba* nemcsak női-felső, hanem férfi-felső is, mert a férfiak szintén használják. A *findzsiacsákák* Erdélyi szerint tányérokat jelentenek, de ez nem áll. A *findzsia* csakis porcelláncsészét jelent; a más anyagból készült csésze: *csipor*. A findzsiában benne van a porcellán fogalma is s ezért a porcellántányért sok helyütt *findzsiástál*- vagy *findzsástálnak* nevezik; mások meg *porcolántál* v. *porcolántángyiérnek* mondják. *Petrezsejem* helytelen, helyes így *pëterzsejem*. Továbbá *vonuó*, *tiluó*, *vagdaluó*, *jejtüó*, *tüó*, *lűdcs*, *iéle* a kiejtéssel nem egyeznek meg, mert Háromfalun: *vonót*, *tilót*, *vagdalót* stb. mondanak. A *bodócs* nem jelent éretlen gyümölcsöt, hanem fel nem pattant virágbimbót, pl.: *bodócsznak* a fák, kinyílt egy virágom, három még *bodócs*. „*Bucsálódik* = töpreng”; ez az értelmezés sem helyes. Apám, ha az istállóban marháktól eredő zörejt, dübörgést hallott, sokszor odaküldött ilyen parancsral: Eredj, nézd meg, melyik *bucsálódik*; lehet a Sugár beakasztotta a lábát! Töprengés tehát semmi esetre sem lehet, hanem inkább nyugtalankodás. *Hoas* csak Négyfaluban divik, Háromfaluban *havasnak* ejtik. A *borju* mind a hét faluban *bornyu*; a *faszola* pedig csak Négyfaluban *faszola*, Háromfalun: *faszojka*. A padlás is emitt *hibu* v. *hiba* és nem *hivu*. *Tökell*, a napról ilyent Háromfalun sohasem hallottam, hanem *tüzel*, azt igen. A családnevekre vonatkozó adatai sok helyütt hiányosak vagy tévesek. Azokat a csaiádneveket, amelyek Tatrongon szinte törzsneveknek vehetők, annyira általánosak, olyan helyeken emlegeti, ahol elvétele, ritkán fordulnak elő. Ilyenek: Gires, Szakál, Sára, Buna, Csabai, Molda, Mikes, Kajcsa, Bálint. Ezeket mindenütt említi, csak Tatrongon nem. Pedig határozottan állíthatom, hogy e nevek viselői jórészt Tatrongból háromlottak a többi falvakba, rendszeren házasság útján. Kétes némelyik névnek a magyarázata is. Azt mondja: „*Andir* (szász eredetű lesz)”. De talán inkább a háromf. *Andris* vagy a Négy-

¹ Csupán ezt az egy szót használják ilyen kiejtéssel.

² A hosszufalusiak gúnyneve.

faluban néha hallható Andor elváltozása.¹ A *Molda* név után zárójelbe teszi: „tán Moldva, oláh“. Habár a két név között édeskevés a különbség, mégsem vagyok hajlandó elfogadni ezt a következtetést. Kérdezősködtem e név eredete után, de a felelet mindig ez volt: csángó név az! viselője sohasem volt oláh! Maradjon hát meg *Moldának*, bár *Módának* ejtik ki, ahogy Csefkó Gyula is a Magyar Nyelvőr febr. számában a családnévek között közli. A családnévek közt E. *Éfri* helyett *Éfraim*-ot írt, ez pedig nem mindegy! Végül említ *Varró* nevet és egy *Konkol-Kwnkwł István* nevű egyént Tat-rangon. De sem az egyik, sem a másik nevet viselő csángó ember tudtommal most az egész faluban nem található.

PÁL ANDRAS.

Kacskaringós. Nyr. 36:355. Rubinyi Mózes a *kacskaringós* szót a *kacs* (szőlőkacs) + *keringő* (*karingó*) szókból magyarázza. De itt talán nem a szőlőkacs, hanem a horvát *kača* 'kígyó' (*kačati* kígyómódra tekereg, kígyózik, vickándozik) van meg a szó első tagjában. V. ö. „És ki vína bajt isten tüzes haragjával, Hosszú, *kacskaringós*, sistergő nyílával“ (Ar.) és „Járjál kuruc, te is, ha tudsz, lassú minéteket, lépj és fennyen tégy lábhegyen *kígyótekervényeket*“ (Horváth Ádám). A szóösszetételben, úgy vélem, alanyi viszony van: *kacskaringós*: *kacsa* (*kígyó*) + *karingós* épügy mint: *kezezagadós*, *fogafájós*.

KÖRÖSI SÁNDOR.

Balogsüti. (36:45) Halasiaktól hallottam először. Szatmár-szabolcsi hazámban a *sete-suta* járja. De evvel a kitétellem a Felső-Tisza népe nem tud úgy a szög fejére ütni, mint mikor a halasi *balogsüti* azt adja értésünkre, hogy afféle tutyi-mutyi, *molopotyi*, feje lágyára esett fajakóval van dolgunk, akinek talpra nem esik soha sem szava, sem tette; szóval, jól nem is süllhet el semmi tette. A MTsz. csak *balkezes* értelemben ismeri. (Vö. Nyr. 23:47.)

Órálló. (Izenetek. Dobsina. 36:144) A szerk. felsorolt példáihoz szerettem volna odaszúrni még egy párt. Pl. *vízálló hely*: tó, dsindsáshely, kopolya. *Vízálló csizma*. Az azbeszt-ruha *tűzálló*. Ilyen a cserép-, pala- és bádogtető és a *tűzálló fal* is.

Szárazfa. (36:483.) Hallottam így beszélni éltes, öreg emberről: „Nem hal a meg soha. Szárazfa!“ (Kibír mindent.)

KOMJÁTHY SÁNDOR.

Somolyog. Mikszáth szókincséből szedegetvén a *somolyog* kifejezést is megemlíti Rubinyi. (Nyr. 37:81.) Ballagi A magyar nyelv teljes szótárában a *somolyog* kifejezést csillaggal jelöli meg s tájszónak tünteti fel. Dunántúl is sokszor hallottam ezt a szót, de ott inkább gúnyolódó színezettel

¹ *Andir* nevet apámtól is sokszor hallottam. Emlékszem jól, hogy mikor a mezőn kapáltunk és anyám elkésett a *déllet* (ebéd), ha türelmetlenkedtem emiatt, apám mindig evvel a tréfás mondókéval szüntette meg bosszankodásomat: „*Andirunk* a nagy késvel! Hák (hágj) fel a fenyőfára, néz meg, hogy hozzák-e a merindát!“ Minthogy én semmit sem tudtam erre felelni, felelt ő helyettem: „Huzzák, huzzák! Nagy kötélvel huzzák!“

használják oly egyénre, kinek a mosolygása nem kellemes, hanem valamelyes eltorzítása az arcnak. Az ilyen mosolygóra szoktak rászólni: *hát te még mit somolyogsz?* Nem lesz talán érdektelen megemlíteni, hogy ezt a tájszónak vélt *somolyog* kifejezést már 1826-ban egész komoly tárgyú költeményben — balladában — alkalmazza a még akkor Sédél¹ (utóbb Toldy) Ferenc nevű fiatal versíró. A vers címe: *A' szőlőművelők* s a Felső Magyarországi Minerva 1826. februári füzetében jelent meg. Mátyás király ifjú vitézivel Böröcz udvarába száll, ott megebédel s ebéd után *lovaglást rendeltete*. A király Hollóvár vidékén leszáll lováról s nézi, mint fáradnak a jobbágyok. A szorgalmas nép láttára „lelke egy szép tetre gyúl”, leszáll a büszke ménről, a szőlőbe lép, hol csodálkozva összevonul a dolgozó serény nép; elnémúl a füge ének, hogy a nagy urak jövének *és a kies vinczér-lyány* megvonul pirulva.

„Mért fel-hagyni a' dologgal,	Mond a Király <i>somolyogván</i> ,
<i>Jámborok</i> , ha vendég jó?	'S a' leánykát kezén fogván,
Mért megszűnni a' dalokkal?	Ásót kívánt adatni,
Jőj elé', kis éneklő.	'S az éneket folytatni.

'S egyéb szorgos művelőként
A' földet felbontotta.

Mátyás nagyúri kísérete megszorultságból követi a király példáját, de csakhamar kiizadnak az urak a meg nem szokott kemény munkától. A nagy Munkás ezt látva felmenti őket a dologtól, de komoly szemmel inti kíséretét, szólván:

„Illy fáradtság szerzeménye,
Mit gyakran egy óra' kénye
Feláldoztat veletek!” —
Ifjak! emlékezzetek.

(Orosháza.)

BÉRCZI FÜLÖP.

Egy diákszólásról. Érdeklődéssel olvastam Benedek Károly cikkét a diáknyelvről (Nyr. 37: 126). A *hallgass Rappaport* szállóige keletkezésének magyarázata azonban téves. 1905 tavaszán az evangélikus gimnázium hetedik osztálya kirándult s az éjet Resicabányán töltötte. A nap kellemes fáradalmi után sokáig tartott, míg a kiránduló sereg elcsendesedett. Rappaport azonban még mozgott vagy beszélt, s ez az osztálytársak egyikét arra indította, hogy diákszokás szerint ráskandáljon: Hällgäss / Rappapört! Ezt a jókedvű alvótársak tüstént felkapták s most már kórusban zúgták s aztán itthon sokszor ismételték jóízűen tréfálkodva: „Hallgass Rappaport!” Hogy azonban e mondást mással szemben is, vágy pláne a Benedek közölte értelemben használták volna, arról nincs tudomásom, noha Rappaportnak mindvégig osztályos társa voltam.

BIHARI IMRE.

¹ Máshol *Schedel*nek írta, de a Felső Magyarországi Minervában *Sédél* alakban szerepel a neve! — A ballada azért is érdekes, mert tartalma megegyezik Garay költeményével: Mátyás király Gömörben.

Makaróni szók. (26: 294, 464.) A Szegedi Napló apróhirdetéseit közt a következőt olvastuk:

Kereskedelmista

ajánlkozik polgárista, alsó
kereskedelmista, esetleg
elemista tanítására . . .

A szegedi diákok meg így különböztetik meg magukat a megfelelő másik párhuzamos osztályba járó társaiktól: „Én á-ista vagyok, ő meg b é - i s t a, tehát nem járunk ugyanegy tanterembe“. Tudniillik ezt úgy kell érteni, hogy ő pl. az V. a-ba jár, a másik meg az V. b-be.

BARANYAI ZOLTÁN.

EGYVELEG.

Apponyi Albert gróf és a magyar kedélyesség. Április elején vendégeink voltak a berlini Kereskedők és iparosok egyesületének tagjai. Tiszteletükre ápr. 4-én lakomát adott Kossuth Ferenc kereskedelmi miniszter. Jelen volt Apponyi Albert gróf is és szokott ékesszólásával felelt egy német fölköszöntőre. Beszédének elejét így közölték a lapok (B. H. és Az Ujság IV. 5.):

„Ezután Apponyi Albert gróf mondott német nyelven hosszabb beszédet. Az előtte szóló — úgymond — említést tett Attiláról és a hunokról. Rég volt ez, s azóta bizony a magyarok igen kedélyes hunok lettek. Csupán két nyelv van az összes nyelvek között, ahol a *kedélyesség* szó megvan. A magyar nyelvben a *kedélyesség* szó egészen megfelel a német *Gemütlichkeit* szónak. A világ más nyelvén nincsen szó ezekre a fogalmakra, s ezért föl kell tételezni, hogy a világ többi népeinél ilyen nagy mértékben nem él ez az érzés, amelyet e szavak kifejeznek. Ez a kedélyesség természetes kapocs a magyar és a német között és ez többet ér sok mesterséges kapocsnál“.

Ez igen érdekes, de érdekes az is, hogy ezer esztendeig nem volt boldog a magyar, mert nem volt *kedélyes*: a kedélyességet, ezt a magyart és osztrákot összekötő természetes kapcsolatot, csak néhány évtizeddel ezelőtt teremtték meg a mi nyelvújítóink. Bugát Pál, a hírhedt szócsináló, azt írja róla 1843-ban Természettudományi Szóhalmaz című szótárában: „Prímus qui hac voce usus est, erat svadente Antalio [Antal Mihály akadémia tag] Bugát, sed hic non *kedély*, verum *kedvély* dixit, placuit tamen et sane euphonice recentioribus literam *v* eliminare et *kedély* dicere“. A Bugát és Toldy kiadta Orvosi Szókönyvben 1833-ban csakugyan *kedvély* van, de már két évvel utóbb „recentioribus placuit“ a *kedély* és *kedélyes*, t. i. a M. Tudós Társaság Zsebszótára szerkesztőinek, Vörösmartynak és Toldynak. A *kedélyt* és származékait igen hamar fölkapták (már Petőfinél is előfordul; így 1844-ben Szuppán Zs. Magyar nyelvtanában I: 101. stb. s 1842-ben *kedélytelen* is Bajzánál), — noha semmi szükség se volt erre az újabb magyar-német kapcsolra (l. erről a Nyr. szerkesztőjének fejtegetését 30:214.); a magyar nép mai napig se vette be, és — ha ez elég bizonyíték volna — joggal mondhatná valaki, hogy még mai napság is *kedély-telen* a magyar nemzet.

KESZTHELYI MIKLÓS.

A Magyar Nyelv kérelme. Lehr Albert a Magyar Nyelvtudományi Társaság közgyűlésén egy értekezést olvasott föl, amely többek között a következő mondatokat foglalja magában, mint az *ul-ül* ragos *hol* és *hova* kérdésre felelő, a nép ajkán élő határozóknak bizonyító példáit:

Ugy *fejül* találta szegényt, hogy a jászolnak tántorodott. *Fülül* rázd, hadd mérgesedjen. Ugy *szemül* vágta az ág, majd belevakult. Üsd *orrul* azt a kant, majd tágít. Kapd *szájul*, ha nem akar hallgatni. Addig kiabálj, míg *képül* nyallak. Jól *poful* teremtetted. *Homlokul* találta a golyó a szarvasbikát. *Halántékul* fáj a fejem. *Nyakul* török ki a tinó, ha tanul. *Mellül* bökte a rúd. Fogd *kézül* azt a kis gyereket, mert majd az anyja helyett lép. Ugy *lábul* rúgott ez a béka csikó, hogy elég lesz félesztendő. *Térdül* dagadt a lábam. *Könyökül* vágtam a kezem az asztal sarkába. *Vállul* rándult meg a keze. *Bokául* hibbant meg a ballábam. Az igazi kutya a farkast is *torkul* fogja. Szegény ló *farul* égett meg, mikor kigyuladt a kocsiszalma. *Farkul* húzd azt a malacot, majd előre megy. Mindig *csípőül* üti magát, ha föl akar kelni. *Csánkul* fújta föl a keh a lábát. *Marul* harapta a pajtását. *Szárnnyul* lőttem, mindjárt leesett. Üsd *szarvul* azt a bikát, majd meghököl. *Szügyül* szúrta, nyomba összerogyant. *Köldökül* folyik a kis borju. *Májul* dagadt a hasa. Itt szúr a derekam, *veséül* stb.¹

Az értekezés mindezeket úgy tüntette föl, mint országszerte jártos kifejezéseket, amelyekről csakis a nyelvészek nem tudnak. „Aki a nép nyelvében jártasabb, . . az tudja, hogy alig van testrészt, melynek nevéből *ul-ül* ragos . . határozókat ne képezne a nép”. „Efféle helyhatározók özönével vannak a nép nyelvében”. „A népnyelv arról tanuskodik, hogy *ul-ül* ragos időhatározók elég szép számmal vannak” stb.

Evvel szemben tízennégy debreceni tanár nyilatkozatot tett közzé, amelyben így szólnak:

„Alólirottak, kik a debreceni középiskolákban magyar nyelvet tanítotunk és tanítunk, akik továbbá nemcsak hivatásunknál fogva, hanem különös hajlamból is tudományosan megfigyeltük szülőföldünk, lakóhelyünk avagy csak ideiglenes tartózkodásunk magyar népének nyelvét és akik végül az ország minden részéből kezünk alá került magyar tanulók beszédén szerezhetünk tapasztalatokat, mi lelkiismereti kötelességünknek tartjuk kijelenteni, hogy a fent idézett kifejezéseket, a testrészek nevéből formált, *hol* és *hova* kérdésre felelő *ul-ül* ragos határozókat soha a magyar nép ajkáról nem hallottuk és így azokat létező valóságoknak, a magyar népnyelv tényeinek nem fogadjuk el mindaddig, amíg a legszigorúbb filológiai eljárás kétségtelenné nem teszi megvoltukat”.

A kérdésnek tisztázása végett a MNy. szerkesztősége fölkéri olvasóit: „figyeljék meg a népet szája íze szerinti beszélgetése közben, és ha ilyen

¹ Másféle főnevekből sok különös hely- és időhatározót idéz, amelyek „özönével vannak a nép nyelvében”, pl. *Völgyül* tarts a kocsin, hogy el ne vágódjék. *Lapul* tektesd azt a deszkát fenéknek (szekérbe). *Hegyül* üsd a szarvát, *tővül* nem érzi úgy. *Utul* állt, fogtuk, találtuk, érték. *Batul* jár ez az ökör, *jobbúl* nincs úgy kezire. Mindig *ellenül* tujja, ha szegény ember rágyújt stb. — *Nappalul* bátran járhat az arra. *Délül* itattam meg, aztán márig szomjas. Már *hajnalul* kezdett csöpögni. Még *nyádrul* vettem ezt a koszos borjút. *Tavaszu*l raktuk el a gyökeres vesszőt stb. stb.

határozó szót hallanak vagy pedig ilyet már előbb is megfigyelték, legyenek szívesek a hallott mondatot a MNy. szerkesztőségének mielőbb beküldeni". — Csatlakozunk e kérelemhez és mind is szívesen fogadjuk e kérdésben dolgozóztársaink és olvasóink értesítéseit.

A MAGYAR NYELVŐR SZERKESZTŐSÉGE.

NÉPNYELVI HAGYOMÁNYOK.

Népmese.

Tündérszép Majlona.

(Folytatás.)

Most a Hód visszatér azon az uton, a melliken elindút, asztán oda ért ára az utra, abba a kis erdőbe, a hun évátak egymástú. Kihuzza a kést, hát az a fele véres, amére az ü bátya ment.

— Én istenem, most má tudom, hogy az én bátyám még van háva; de emégyék, megkeresem, ha csak a sirhalmát is megláthatnám.

Emént utána, asztá szinte az öreg asszonhó találkozott, asztám monta neki, hogy mi járadba van, hogy ü az ü bátyát keresi még a Princip Majlanát. Aszongya neki az öreg asszon:

— Tudod mit, kedves fiam, níz d a tē bátyát kübálvány, tizénkét éles kart hadakozik körülötte éjjē nappā. Ha te is uja gyöngē szivü lészō, tē is új jársz.

Annak is adod zsirt, ü szinte kimēnt a tópartra, asztám mikor fōröttek, ü is fōvētte a középso ruhát, vitte az öreg asszon háza felé asztán ü mek-keményítette magát, asztán nem nízēt vissza; évitte a ruhát az öreg asszon-nak. Az öreg asszon pedig tüstint beledopta a tüzes kemēncének, asztá tovább nem lētt ereje a tündér kiránénak.

Akkor busút a tündér kiráné, hogy a Napot jop szerette vóna urának, mincsem a Hódat, de mos má nem tud rajta segitlenyi, mer a ruhájo elégett. Má most ot vannak egygyütt az öreg asszon házánā, asztā égyg éca a égyg ágyba is hátak. Hanēm a Hód mégmonta neki, hogy ü a kargyát köz- zēpre tēszi, asztān hotyha ü hozzāja csak ē kisujjā is nyú, az a kard mingyā ē fog'gya vágnyi. De a tündérkiráné asz nem tutta mégányi, hogy a Hódhó hozzá nē ért vóna, körösztü hajtotta a sejem keszkenyōt a kardon, a kar' pedig fölugrott, asztán két felé vákta; ére fölēbrett a Hód.

— Mi csinyász, aszongya, megmontam, hogy én hozzám nē égyg. Mos tudom, hogy a kezedet évákta a kart.

Most a tündérkiráné aszongya:

— Nem vákta ē, hanēm csak ēp próbát tēttem, hogy igaz-ē a mit montā, vagy nem, hanēm most má látom, hogy igaz; többet nem fogok hozzād nyúnyi.

Másnap réggē fōkēnek, asztā buslakonnak mind a ketten. Aszongya a tündérkiráné:

— Hotyha találkozna ujan, aki am mellē a kübálvány mellē be tunna mēnnyi, ot van év vasvesszō, avvā a vasvesszōvē kübálvánt mégvágna,

abbú megin ujan embër lënne, mind előb vót, hanem nincs ujan ember, aki ahó férhetne.

Aszongya az öreg asszony a Hódnak :

— Tudod mít, fijam, ha tē szeretnéd a bátyádot, még ëccër ujan embër vóna mind az előt vót, Adok én nekéd ujanⁿ zsirt, hol lész belüled em mihe, aki ujanⁿ sebésen tud röpüni, hogy anná semmi a világoⁿ frissebben nēm tud röpüni. Ha tē a kardok között be tunná csapónnyi, hogy a kard agyon nēm vágna, asztán a tüvihő lémászná, asztám mēkcsapkonná, akkor megin ujan embër lënne.

De a tündérkiráné nēm akarta engennyi, mer fétette, hotyha eszt a kard agyonⁿ vág'gyo, hát sē egyik sē a másik. De ü nēm engedēt neki, hanēm kért ujanⁿ zsirt, asztám mēkkente magát; hát léd belüle é kis mihe, asztán a kardok között addig addig rōpködöt, kerügette, hogy ëccër csak a kardok közöd becsapódott, de a kard nēm ért hozzá, még a szárnyáhó sē. Lémászott a tüihől, a vas vesszövē mēgvákta a kübálványt. Asztán ujan embër léd belüle min vót. Aszongya nekije a kiráfi :

— Kedves öcsém, minek këtütté fő, mikor ujan jóizüen aluttam ?

— Ó, aszongya, kedvezs bátyám, aluttá tē, míg a világ világ lët vóna, ha én nēm lëttem vóna. Mozs gyere velem az öreg asszonⁿ házáhó; má mos, hálá istennek, te is éledbe vagy, mēgván a Princip Majlana is, hanēm mos má a tied.

— Nēm, aszongya, kedves öcsém, a tied lëssz, mert tē vátottad mēg aszt is, mēg engēm is.

— Nēm, kedvezs bátyám, a tied, mer én a váron nēm tuttam vóna soasē körösztü gyünnyi, ha tē nēm lëtté vóna.

Ít a Nap évádúta, hogy üvé lëssz a Princip Majlana; émēnek az öreg aszonhó; vannak mos má nagy örömbe. Mēg egy nap ot vannak, asztán utnak indúnak haza felé. Hát szinte a tündérkiráné is kapott él lovat az öreg asszontú. Hát ük mos utaznak hármán haza felé. Mikor gyünnek a legēsó stáción, beszának a traktérhászó. Hát éca a lëfeküttek; a kiráfi a tündérkisasszonnyá egygy ágyba, a Hód pedig maga egygy ágyba.

— Asztán ü éca tizënkét órákkor nēm tudott alunnyi. Kimënt az udvarra asztán a tündérkiránénak utánna mënt a két hóvdamája. Aszongya az egygyik a másiknak :

— Kedvezs barátom, de szíp ép pár teremtés ez a Nap mēg a Princip Majlana.

Aszongya a másik :

— Szíp, szíp, de mi haszna ujan szípök, mikor ük haza érnek, a kirá mēg a kiráné nagyon örü nekik; hanēm a Nap, mikor a legēsó kalány étét bevész, attú szörnyü halát kő neki hānyi. Aki mi rajtunk kívü eszt hallotta asztám másnak mēgmōgya, av vājék térdik küvé.

Evvé éröpüt a két hattyu. A Hód pedig bemēgy a szobába, asztán lëfekszik az ü ágyábo. Avvá aluszik.

Szinte másnap megin utra indúnak. A másik stáción szinte utánuk mēgy a két hattyu. Megim mōgya egygyik a másiknak :

— Kedvezs barátom, de szíp ép pár teremtés ez a Nap mēg a Princip Majlana.

Aszongya a másik :

— Mi haszna ujan szípek, mikor űk haza érnek, a kirá még a kiráné nagyon örű nekijűk, hanem mikor a Nap a legēső findza kávét bevēszi, attű szörnű halát kő hānyi. Ki kettűnkön kívű asz mēkhallotta asztām másnok megmongya, av vājōn félíg küvé.

Evvē ēröpűt a két hattyu. A Hód pedig bemēgy a szobába, lēfekszik, asztān aluszik.

Harmadik nap szinte a harmadik stáción szinte kimēgy écaka tizēnkét órákkor. Megin utānnuk gyűtt a két hattyu asztān aszongya egyik a másíknak :

— Mijen szíp ēp pár terēmtēs ez a Nap, mēg a tündērszíp Majlana.

— Bizon szíp, mer bizon több a vilāgon nincs, hanēm mi haszna ujan szípek, mikor haza gyűnnek, a kirá meg kiráné nagyon örűnek nekik ; hanem nevēt a kirāj ēp paripát, hogy ujan még vilāg nēm látott ; ēre a kirāfi fog legelōszőr fōlűnyi, hanem aszt űl lēdobgya, hogy ēsz szörnű halát kő neki hānyi. Aki esz kettűnkön kívű mēkhallotta asztām másnok mēg mongya, vājōn küvé asztān ēggyēm mind a tūzlāng.

(Folytatjuk.)

HALÁSZ IGNÁC.

Társzók

borbeszki ember: nem tudja mit beszél, bor be, esz ki.

csende, famaszadék: hulladék fa.

csihar, csiharos: filokszerától, perenoszporától kipusztúlt, *bengás* szőlő-terület.

dadarékűnyi, kátoznyi, kajbányi: kiabálni.

déványos: déványos ojtvány, jól diszlik.

duroppőnya: ne duroppűj, ne dudoggy, — ne felesűj!

dőngelet, dombolag: kis domb.

bégyókás, bengás: beteges.

hüppög: mikor sirás után nehezen vesz lélekzetet.

iszling: fészter, kis pajta.

kalistagűnyi: kóborogni.

kondé: nagy üres szoba.

kondé kálha: nagy kályha.

kurgyelek: nagy konyha.

lüle, lülés: gyermekjáték (*Hegymagas*. Zala m.)

lappant idő, borhús idő.

maszuka ember: gyarló.

őlbenyilő kujcsvirág: primula. (Kis-Örs, Zala m.)

petyek, petyekes, pugyvás, szulos fa: pudvás fa.

prántyas: latyakos.

paraszt van a sorba: hiányzik a tőke.

ricsakos: fekete a piszoktól.

rögény: hogy a *rögény* rág-gya ēg!

sorgyázik: úgy futott, csak úgy sorgyázott.

szeszereg: fázik vmitől, fél.

szegedés szűrja: szűrást érez.

tereptenyős a solata: terebélyes.

tőgyēnek a fák: fakad a bimbajuk.

topa, tonka: tompa.

(Zala m. Tapolca és Raposka).

VÁZSONYI IZIDOR.

IZENETEK.

Az Olcsó Könyvtár szerkesztőségének. Igen nagy élvezettel olvastuk vállalatuk egyik legűjabb fűzetét (1503—1505), Heine Henrik Utazás a Harzban c. kedves, hűmoros útirajzát, melynek vidámságát a fordító ugyan-csak megtoldotta a maga ötleteivel. Nem vagyunk annyira önzők, hogy ezek-ből a derűs percekből másoknak is ne szentelnénk egy-két pillanatot. Ime a

megjavított Heineből egy-két mutatvány (csak a legszembetűnőbbeket említjük):

Der Grüne wünschte, dass ich ihm ein Hotel in Göttingen empfehlen möchte, und ich riet ihm, dort *von dem ersten besten Studenten* das Hotel de Brühbach zu erfragen.

„... an ihrer linken Seite humpelte gar galant und *wohlgelaunt* ihr Cavaliere servente, der geheime Justizrat Cujacius, und riss beständig juristische Witze und lachte selbst darüber so herzlich, dass sogar die ernste Göttin sich mehrmals lächelnd zu ihm *herabbeugte* . . .“

Die mit breiter Selbstzufriedenheit *gleich darauf losdefinierten* und *distinguierten* . . .

Der Erzähler jener Neuigkeit war ein Schneidergesell, ein *niedlicher*, kleiner jünnger Mensch . . .

Dort — sagte er — wohnen dumme Kropfleute und weisse Mohren — mit letzterem Namen werden die *Albinos* vom Volke benannt.

Die Leitersporen sind kotig nass. *Und von einer Leiter zur andern geht's hinab*, und der Steiger voran, und dieser beteuert immer es seit gar nicht gefährlich . . .

Nach Luft schnappend *stieg ich* einige Dutzend Leitern wieder *in die Höhe* . . .

Mein Cicerone selbst war eine *kreuzehrliche*, pudeldeutsche Natur.

Ich logierte in einem *Gasthofe* nahe dem Markte.

Aber vor Geistern fürchte ich mich *fast eben so sehr wie der Oesterreichische Beobachter*.¹

A Zöld arra kért, hogy ajánljak neki valami szállót Göttingában, én azt tanácsoltam, hogy *a legelső jeles diáktól* tudakozódjék a Brühbach szálloda után. (11. l.)

„... baloldalán gálánsan és *sze-szélyesen* ógott-lógott cavaliere servent-je, Cujacius, a titkos tanácsos jogi vicceket eregetve, s maga kacagott rajtuk oly szívből szakadón, hogy még a komoly istennő is több ízben mosolyogva *fordult el tőle* . . .“ (13,14.).

Akik határtalan önelégültségökben *szabadon definiáltak*, *distingváltak* . . .“ (14.).

Szabólegény volt, aki ezt nekem újságolta, egy kis *alacsony* fiatalember . . . (18. l.).

Ostoba golyvás emberek meg fehér szerecsenek laknak ott — mondotta — az utóbbi névvel az *albinokat* illetvén . . . (21.).

„A lépcsőfokok sárosak-lucskosak, *a lucsok egyik lépcsőről a másikra csorog*, s az előlmenő bányamester untalan bizonykodik, hogy ez egy csöppet sem veszedelmes . . .“ (26. l.).

Levegőért kapkodva *szálltam még le* egynehány tucat lépcsőn a *mély-ségbe* . . . (27.).

Vezetőm maga *érdemkeresztes* talpig német ember volt. (28.)

A piachoz közel eső *vendéglő udvarán* ütöttem tanyát. (V. ö. Gast-Hof. ; 37.).

De a kísértetektől majdnem úgy félek, mint az osztrák észlelőktől. (43.)

¹ Újság címe.

Ja, ich muss lachen, wenn ich bedenke, dass ich unbewusst jene Zauberformel ausgesprochen, wodurch unsere *Rot- und Blauröcke*, öfter als durch ihre schnurrbärtige Liebenswürdigkeit, die Frauen bezwingen; „Ich reise morgen fort . . .“

So soll künftig der Othello von einem wirklichen Mohren gespielt werden, den Professor Lichtenstein schon zu diesem Behufe aus Afrika verschrieben hat.

Dort über die Hügel ziehen in Nebelgestalten die *Geister der Väter*,

Dass auf der ganzen dunkeln Weenderstrasse keine einzige Laterne brenne, und man nicht einmal sehen könne, wem man die Fensterscheiben eingeschmissen habe.

Igen, mosolygok, ha rá gondolkodom, hogy öntudatlanul kimondtam azt a varázsigét, amelylyel a mi *piros és kék kabátunk*¹ gyakrabban győzedelmeskedik a női szíveken, mint önök szeretetreméltó bajusza: „Holnap elmegyek . . .“ (39.)

Igy ezután Othellot valóságos mór-nak kell játszani, Lichtenstein professzort e végre már megrendelték Afrikából . . .

„A dombok fölött az *Atyaisten* lelkének ködalakjai szállanak át.“ (79.)

Hogy az egész sötét Weenderstrassén nem ég egyetlen egy lámpa sem s az ember azt sem láthatja, kinek az ablakából dobták ki. (81.)

Nem tudjuk, most ki felelős az Olcsó Könyvtár szerkesztéseért (Gyulai Pál neve kétségtelenül mint alapítóé, csak kegyeletből díszlik a címlapon), de minden esetre a szerkesztőség gondatlanságának köszönheti a fordító — aki nek különben annyira tetszetős és magyaros a tolla — hogy munkája nem tisztult meg az ilyen furcsaságoktól, mielőtt kinyomatták. V. J.

P. Á. A növényneveket csak úgy közölhetjük, ha megállapíthatja, minden egyes név minő növényt jelöl.

R. I. *Miniatűr* (tkp. lat. *miniatura*) a középkori kéziratokban a skarlátvörös *minium*-festékkel készített rajzokat jelölte, de később, mivel e rajzok többnyire aprók voltak, e szót a latin *minor*, *minus* szókkal érezték rokon-nak, s így vette föl a *miniatűr* szó a mai jelentését.

Beküldött kéziratok. Deák B. Válaszok a szerk. kérdéseire. — Pál A. Csángó növénynevek. — Mészöly G. A HB. nem-másolat-voltáról. — Csefkó Gy. A Nyelvújítás szótárához. — Szabó J. Óh! A villamos vasutak nyelve.

Beküldött könyvek. Böngér J. Népiskolai m. nyelvtanaink története (Lampel, 2 K). — Schäfer I. A kalaznói német nyelvjárás hangtana (Akadémia, 1 K 20 f). — Szentimrey Gy. Tompa Mihály (Kókai, 1 K 50 f). — Vidor Marci: Az Arno partján. Versek (Bpest).

Paasonen H. Zur frage von der urverwandschaft der finnischugrischen und indoeuropäischen sprachen. (Különnyomat. Helsingfors.)

¹ Helyesen: piros és kék kabátosok; v. ö. a mi vörös siphásainkkal.